

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 55.

Відень, 10 вересня 1916.

Ч. 115.

В рішаючій стадії війни.

Коли Гінденбург став командантом східного фронту, з двох поглядів повитала німецька преса радо передачу початкової команди над східним фронтом в руки Гінденбурга, найбільшого полководця в теперішній всесвітній війні: з психологічного становища та з погляду на приказові й технічно-механічні відносини. З психологічного становища — гомове вражіння мусіло зробити на ворогів іменування Гінденбурга, спеціальністю котрого стало від 1914 р. торопити російські війська, як показали Таненберг і Мазурські озера. Доказів психічного впливу полководця на своїх і ворога доставляє нам у великій кількості історія. Історія показує, що вплив полководця рішав нераз. Чому дріжав Рим перед окликом: Hannibal ante portas (Ганнібаль перед брамами)? Чому римські легіони били ся багато хоробріше під Цезаром ніж під Лябіеном, чому пруські гренадіери воювали краще під Фридрихом Великим ніж під якимсь иншим генералом, чому дріжали війська Європи, коли з другого боку в французьким таборі радісні оклики звіщали прихід Наполеона? В тайні особистости, в діланню людської великості на масу замкнена відповідь на се питання. І щастє німецького народу, що в теперішній війні за своє існування має особистість, величню понад усякий сумнів, особистість, що наганяє страху ворогам, а сліпе довіре вполює в усе військо, в увесь німецький народ.

Ось такими менше більше словами витали іменування Гінденбурга військові критики в Німеччині. Підносили також, що давнійше минало дещо часу між постановою, приказом і переведенням його в діло, що вказівки приходили з Берліна й Відня, а з іменуванням Гінденбурга начальним командантом на Сході родить ся в Гінденбурга думка, яка є впливом загального положення на російським фронті, вона залежна виключно від останнього й зараз несе телеграф вислів волі того одного, що й живе тільки для сеї задачі. А вже й не говорити про те, яке значіння має одноцільність верховного приказу для пересування військ, забезпечення їх муніцією і т. д. Сильно підчеркували деякі часописи також те, що Гінденбург се майстер рухової війни, а російська офензива знов внесла рух у східний фронт і сей рух може захопити й території, що досі не були тереном війни на Сході.

І коли з хвилию, як Гінденбург став командантом протиросійського фронту, деякі часописи тільки припускали

нові воєнні терени, з хвилию, як Румунія виповіла Австро-Угорщині війну, а слідом за тим три инші члени почвірного союзу Румунії, нові поля боїв прийшли самі собою, — инша річ, чи ті, які мали на думці недавно ще часописи. І з повстанням нового воєнного положення, витвореного побільшенням ворогів почвірного союзу та величезним продовженням східного фронту, німецький цїсар Вільгельм відгадав внутрішнє бажання не тільки німецького народу, але всіх тих, що бажують побіди почвірного союзу, а зокрема основного розторощення Росії, і звільнив дотеперішнього шефа німецького генерального штабу Фалькенгайна з його становища, а іменував на його місце Гінденбурга. І не може бути мудрійшого рішення в такій поважній хвилі, коли війна вступила в рішаючу стадію, як агітуєть ся по цілій Німеччині за пятою воєнною позичкою, коли вороги докладають усіх зусиль, аби побідити, а Німеччина мусить відповісти сильними ударами, памятаючи на слова, проголошені державним канцлером у часі останнього райхстагу, що до щораз нових ударів розмахнеть ся німецьке плече. В рішаючій стадії війни не може бути місця в найвищій воєнній управі для компромісового трактування обох таборів Німеччини (більшість бачить більшу небезпеку для Німеччини з боку Росії, а меншість з боку Англії), там мусить бути одна воля, не дві, одноцільність плану та як найшвидше його переведення.

З вибухом румунсько-австрійської війни та з іменуванням Гінденбурга шефом німецького генерального штабу, а його найкращого й найвірнійшого геніального помічника Людendorфа першим кватирмайстром зачала писати про западення рішення на Сході навіть та часть преси, котра писала передтим про те, що війна рішить ся тільки на Заході. „Точка тяжкості війни лежить тепер на Сході, — читаємо в найбільше поширеній віденській часописі. Там приготовляють ся великі воєнні рішення проти Росії та проти її союзниць.“ Гінденбург „розумів від початку, що точка тяжкості війни лежить на Сході, що вже з політичних причин треба звернути окрему увагу на Росію та що там треба шукати ключа, щоб перемогти небезпеки. Се повторяв він нераз публично в розмовах з політиками й публіцистами, а яка справедлива була отся думка, якої все була австро-угорська монархія, показуєть ся з великих питань, які треба тепер розв'язати на Сході.“

Слідом за іменуванням Гінденбурґа шефом німецького генерального штабу воєнний кореспондент берлінського соціально-демократичного дневника „Vorwärts“ оповів ось що: „Дня 19 грудня 1915 р. прийнято воєнних кореспондентів на східнім фронті в квартирі Гінденбурґа й Людендорфа. Кілька днів передтим прийняв був Гінденбурґ одного заграничного кореспондента, перед яким висловив свою нехоть до Англії. Се почали використовувати в пресі в тім напрямі, що нібито Гінденбурґ уважає головним ворогом Англію, а Росію треба на його думку до якоїсь міри щадити. Коли я з сього приводу запитав Гінденбурґа, чи його слова про Англію мають політичне значіння, він відповів: „Ні, я не є політик, я хотів зазначити тільки моє особисте відношення до Англії.“ Опісля додав, що нема сумніву, що війну треба завдячити Англії. Се сказав він також яко свою особисту думку. Далі висловив думку, що небезпека для Німеччини лежить у будучині на Сході та що Німеччина мусить бути забезпечена проти Росії. Свої уваги закінчив Гінденбурґ: „Я не кажу, що ми мусимо видержати, тільки основно побідити.“

На звернення більшої уваги на Схід указували-б також такі голоси, як Бернгарда в „Vossische Zeitung“, котрий заздалегідь робить теперішнього державного канцлера відповідальним за те, що досі було й що станеться. А Бернгард є одним з найенергічніших оборонців капіталістичних інтересів Німеччини та думки, що головним ворогом Німеччини є Англія.

Рішення залежить тепер головнo від Гінденбурґа, а що він задумує, покажуть може вже найближчі тижні. Румунська справа, сильне бажання Росії здобути Царгород, оборона получения з Туреччиною, отже в першій мірі Болгарії, інтереси Угорщини й російська навала пруть до рішення, від якого залежить у першій мірі й поставлення української справи.

Російська Державна Дума й Українці.

(З нагоди десятилітньої річниці існування Думи).

Минуло десять літ, як існує в Росії „хоч куца, а все-ж конституція“. Багато пролито крові за горожанські свободи і за право участі населення в політичній життю, але мало дала російська конституція прав народнім масам і зовсім не забезпечує вона прав окремих національностей.

Державна Дума має дуже невеликий вплив на керму й систему державного життя, а її законодавні права гальмує сильна по старому самодержавна бюрократія, конституційним опертем якої є Державна Рада.

Проголошені маніфестом 17 жовтня 1905 р. свободи ждуть ще свого реально го здійснення, хочби в тих вузьких рамцях, якими є нові основні закони російської держави, видані на основі того маніфесту дня 23-го квітня 1906 р.

Та не дивлячи ся на все те, в громадській і політичній життю Росії зайшли за сих десять літ деякі зміни на ліпше. Запровадженням народнього представництва, яке-б воно ні було, зроблено пролім в абсолютистичнім мурі; в тюрмі народів знайшло ся місце для політичної трибуни, з якої може лунати голос про життя населення, про його потреби та змагання.

Байдуже, що майже ніколи свобідний і правдивий голос не знаходив досі послуху в рішаючих колах держави. Байдуже, що багато негідних і відважних оборонців народніх прав і інтересів зпосеред членів Думи опинили ся поза екобками публичного життя або на каторзі й заслання.

Але один факт існування Думи, в якій сміють публично щось говорити, про річи ранійш не дозволені, сміють закони писати й міністрів про надужиття влади запитувати, — одно се зробило цілу революцію в політичній думанню населення: виціплює ся в свідомість широких народніх мас, що замість „надземної“ сили та влади царя може бути земна сила та власть народу, властивого творця й господаря життя.

Вибори до Думи, хочби й з неможливими митарствами, придуманими виборчим законом та адміністративною практикою, все-ж приучують населення до політичної рухливости й виховують у нього організаційний змісл, а явне обговорювання в Думі ріжних справ внутрішнього життя держави поширює круг інтересів, якими населення досі жило, й втворює новий світогляд у народніх мас.

І в сім організуючій та виховуючій значінню Думи лежить її найбільша вага й запорука дальших змін у життю російської держави по тім шляху, початок якого датуєть ся днем 17 жовтня 1905 р. і першим зібранням російського парламенту дня 27 квітня 1906 р.

Чи й українському народови ті будучі зміни принесуть духове й політичне розкріпощення, чи ще зміцнять його дотеперішню національну неволю, се загадка грядучого життя. Але щоб та загадка розвязала ся по думці виявлених уже змагань і укритих у нашій народі можливостей, треба українській суспільности, незалежно від ліпших чи гірших політичних конюктур, виявляти найбільше свідомої волі і збірної енергії в осягненню своїх національних цілей.

Для того не можуть Українці в Росії не надавати існуванню народнього представництва найбільшої ваги й мусять використовувати сю інституцію яко засіб у боротьбі за своє визволення.

З такої точки погляду хочемо в ряді нарисів представити, як за сих 10 літ існування Думи відбило ся на політичній життю українського народу в Росії, а властиво, як російські Українці використали Думу для національно-політичного освідомлення й організації українського громадянства та для оборони своїх національних прав.

Подамо наперед відомости про те, як прийшло до заведення Думи та які саме зміни вніс в російське державне життя маніфест 17 жовтня 1905 р. й акти, котрі за ним пішли й на основі яких побудовано народне представництво.

По сім перейдемо по черзі кождий думський період, представляючи, в яких умовах відбували ся вибори, як до виборів ставились українські політичні партії, який вислід був виборів загалом і зокрема для Українців, як кожда нова Дума представляла ся під партійно-політичним, соціальним і національним оглядом, яка була діяльність Думи, як у Думі проявлялось українство, вкінці, як реагувало українське населення на те, що робило ся в Думі.

На закінчення зіставимо рахунок зисків і страт у нашій політичній білянсі за 10 літ існування Думи та в звязку з нею і кинемо погляд на політичні задачі й тактику Українців у будучині, з огляду на близькі вибори до п'ятої Думи, коли вона по війні загалом існуватиме.

I. Як прийшло до заведення Думи.

Довголітня боротьба з самодержавем в Росії з другої половини дев'яťдесятих років минулого століття почала захоплювати щораз ширші верстви громадянства і в році 1905, по програній російсько-японській війні, закінчила ся стихійною, загальнонародною революцією. Початком революції треба уважати день 9 січня, коли царські війська розстріляли ведену попом Гапоном товпу до царя з петицією, кінцем — здавлення повстання у Москві в грудні тогож року, а вислідом — Державну Думу.

По петербурзькій різні 9 січня 1905 р. з'явив ся рескрипт царя з дня 18 лютого 1905 р. до міністра внутрішніх справ, котрим царь виявляє намір покликати „вартих того й довірем-народу обдарованих, вибраних населенням людей до участі в попереднім опрацьованню й обговоренню законодатних проєктів“.

Для виконання сього рескрипту сформовано під проводом тодішнього міністра внутрішніх справ Булігіна спеціальну комісію для придумання основ, на яких „можна здійснити покликуння вибраних населенням людей до опрацьовання законів“. Ся комісія виробила проєкт статута Державної Думи, а царь затвердив його для 6 серпня 1906 р.

Отсю „Булігінську Думу“, згідно з намірами царя, придумано як дорадне тіло в законодатній роботі правительства, бо виборні від населення люде мали право тільки радити над проєктами законів, але правительство порад виборних людей могло й не слухати. Ніяких змін у державний устрій „Булігінська Дума“ не вносила, ніяких прав народови не давала, для участі у виборах до Думи вимагав ся великий маєтковий ценз, а деякі верстви населення, як напр. робітники, й зовсім від виборів усувались.

Чогось иншого собі бажав народ, а саме такого народного представництва, яке вибирало ся-б усім народом, на рівних усім правах, і мало-б усю повноту законодатної та виконуючої власти, се значить, аби видаванне законів, а також настановленне міністрів залежало лише від одного народного представництва. Але найголовніше, чого хотіли революційні елементи суспільности, се, щоб закон про новий державний лад і про права народного представництва встановив сам народ. Для сього боролись революціонери за скликанне Установчого Зібрання.

Тож, коли проєкт „Булігінської Думи“ став відомим, він не тільки не викликав вдоволення серед суспільности, але противно був одною з побуджуючих причин відкритого повстання революційного народу, яке вилило ся в жовтні 1905 р. в загальний страйк. Се примусило переляканого царя, непевного за свій престіл і своє життє, підписати дня 17 жовтня конституційний маніфест, який обмежував власть царя, але, як потім показало ся, тільки в словах маніфесту.

Маніфест з 17 жовтня 1905 р. проголосив горожанські свободи, себто особисту свободу мешканців держави, свободу слова, віри, зборів, союзів і пр. і заповів покликуння народного представництва з законодатними правами. В маніфесті говорило ся, що на будуче ніякий закон не може бути правосильним без участі народніх представників. Обіцвано також надати виборче право ширшим верствам населення, ніж проєктувало ся для „Булігінської Думи.“

Здавало ся в тім памятнім дні, що вже наступить спокій, що все змінить ся на ліпше, що народ відітхне нарешті від поліційного гнету, державою буде правити не самодержавний царь, з невідповідальною безконтрольною бюрократією, а відповідальне перед народнім представництвом і від нього залежне конституційне правительтво.

Але так не стало ся.

Крайні революційні партії і слухати тоді не хотіли про таку зміну державного ладу, щоб вона царя лишала, а позатим хочби й добра була, та змагали до заведення республіки. Знову поміркованійші люде, з ворожо настроєних проти старого ладу, ліберали задовольняли ся приобіцяними реформами, повірили в можливість реального здійснення їх і перестали піддержувати дальшу боротьбу революційних партій. Та багато було й таких, що зовсім не хотіли ніяких змін, а ще зміцнення старого ладу! Се були поміщики й духовенство. По проголошенню маніфесту вони явно підняли ся проти революціонерів.

Рахуючи на поміч дворянства й духовенства та узглядаючи угодовий настрій лібералів і не маючи щирих конституційних намірів, правительтво, зробивши застереження, що здійсненне приобіцйаних свобод наступить тоді, як успокоїть ся народ і настане порядок, почало „робити порядок“, викликаючи своїми „заспокоючими“ заходами ще гострійші вибухи народного невдоволення.

На другий же день по оголошенню „хартії вольностей“ цілу Росію залито кровю безчисленних невинних жертв чорносотених погромів, організованих на приказ із Петербурга місцевою адміністрацією (губернаторами та справниками), при помочи „Союза рускаго народу“.

У відповідь на се революційні партії проголошують у грудні другий загальний страйк, який прибирає ще грізнійші розміри, як попередній, а в Москві й інших більших містах доходить до барикадної боротьби революціонерів з правительственними військами. Та коли в жовтні і падолісті правительтво нерішучо й навіть боязко брало ся до привернення „ладу й порядку“, то на сей раз, побачивши, що ліберальні елементи не спочувають дальшій революції з крайніми гаслами, здавило повстанне найжорстокійшим способом.

Упоравшись отак з революцією, правительтво почало проводити в життє приобіцйані реформи.

Дня 20 лютого 1906 р. оголошують ся статuti Державної Думи й Державної Ради, а дня 23 квітня оголошуєть ся новий основний державний закон, який є лише слабою тіною великих слів маніфесту з 17 жовтня 1905 р. А. Жук.

Сила національної організації.

Росіяне, що тепер знов прийшли до Галичини, не різнять ся, розумієть ся, від Росіян, що були тут у 1914—15 р. І їх поведєнне супроти галицьких Українців у головній основі таке саме, що й перед роком. І так само відбуваєть ся в Галичині та на Буковині нищенне української культури, проти якого врочисто запротестувала Загальна Українська Рада на своїм засіданню 26 серпня. В самій Росії панує реакція, а ліберали мають менше ніж коли небудь впливу на політику російського правительства загалом і на його політику в зайнятих краях зокрема. Але все-ж у пресі й політичних кругах Росії помітно тепер инше ніж перед роком відношенне до населення зайнятої частини Галичини

й Буковини. Не лише ліберали, а й деяка частина реакціонерів жадають від правительства поміркованішої політики в Галичині. В попереднім числі нашої часописи ми навели статю ліберала Е. Трубецького в „Русск-ім Слов-і“, котрий, так мовити, „бере в оборону“ українське населення східної Галичини, а тепер ми наводимо подібні голоси реакційної російської преси „Колокола“ та „Нового Времени“.

„Рѣчь“ з 10 серпня доносить: „І „Колоколь“ рішуче виступає проти наших адміністраційних експериментів, переведених у Галичині в 1914—15 р. й пише: „В 1914—15 р. наша управа в Галичині знаходила ся цілком під впливом галицьких „москвофілів“ в особі д-ра Дудикевича та його друзів. Ся група віддана до глибини душі Росії, все-ж була дуже злим дорадником нашої галицької адміністрації. Фанатичні нетолерантні приятелі д-ра Дудикевича провадили надто різку політику, бачучи зрадника в кождім читачеві „Кобзаря“, в кождім, хто говорив тарабарським наріччем проф. Грушевського. Корінів серед галицького селянства „москвофіли“ також не мали. Вони не могли бути міцною суспільною групою, на котру можна було б оперти ся в боротьбі з австрійським впливом.“

„Наслідком нашої політики в Галичині було те, що відношення населення до нас змінило ся; Поляки, Жиди, українська інтелігенція, українське селянство й опозиційне уніятське духовенство, котре повертано на старобатьківську віру не завжди з місіонерсько-пастирською терпеливістю, стало ворожо ставити ся до нас. Наші домові засоби в завойованих краях не придатні. Буковинське уніятство (?) й галицьке українофільство мають за собою історичну давнину, а тому боротьбу з ними треба провадити уважно, рахуючи ся з складними політичними обставинами в Галичині та на Буковині“.

„Новое Время“ пише в статі п. з. „Церковний лад у Галичині“: „Поруч з посуненням нашого війська в Галичині наперед перед нашою найвищою церковною управою знову повстає питання про організацію управи православної церкви в Галичині. Маючи на увазі досвід недавнього минулого, наша найвища церковна власть поки-що вважає за відповідніше не робити на сім терені якихсь рішучих кроків. Тому в перших часах справу організації управи православної церкви в Галичині доручать протопресвитерови воєнного та морського духовенства о. Шавельському, котрий уже почав сю справу. Лише пізнійше, коли положення стане певнійше, найвища церковна власть перебере в свої руки справу задоволення релігійно-моральних потреб „руссаго“ населення в Галичині.“

Кому-ж і чому-ж завдячують галицькі Українці, що навіть російські шовіністи жадають деякої зміни політики супроти ненависних їм „мазепинців“? Лише самим собі та своїй витривалій відпорності супроти російських наїздників. Росіяне побачили, що східна Галичина є українським краєм, вони муіли признати, що їх приятелі-москвофіли не мають корінів у народі, що вони є лише генералами, хоч і „цілком відданими Росії“, але без війська. Наслідком зього було те, що др. Дудикевич не заявив ся вже слідом за російським військом у Галичині, як то було при першій російській наїзді, а лишив ся і надалі обкрадати своїх вихованців у Ростові. Коли початок війни покінчив раз на завжди ролю галицьких москвофілів у межах Австрії, досвід двох літ війни показав і Москалям, що москвофіли можуть більш пошкодити ніж допомогти навіть шовіністичній російській політиці в Галичині. Навіть засліплені шовінізмом російські політики муіли признати, що Українці в Галичині є добре зорганізованою нацією, в боротьбі з котрою російські „домові засоби не придатні“. В Росії чути голоси, які жадають для Галичини не тих засобів русифікації, котрих уживаєть ся по цілій широкій Україні, а якихсь інших, можна гадати, повільніших і обережніших. Твердий опір зорганізованої частини української нації в Галичині збив з пантелику російських асиміляторів і причинив ся до замішання в їх таборі. Невеличка частина української нації в Галичині змогла звернути на себе увагу Росії,

а такої уважності не могла вибороти собі ціла маса українського народу в Росії. Се явище остільки вражає, що його не можуть не помітити російські Українці. „Русское Слово“, „Колоколь“, „Новое Время“ і т. и., які жадають для галицьких Українців від російського правительства іншої політики ніж для російських Українців, мусять спонукати сих останніх застановити ся над причинами таких, здавало ся-б на перший погляд, дивних жадань російських націоналістів. А застановивши ся над сим, російські Українці муіли-б прийти до переконання, що й в Росії можна досягнути національно-політичні права лише шляхом тої національно-політичної організації, яку мають їх галицькі брати. Лише шляхом національної організації від найнижшої національної одиниці — родини до найвищих національно-політичних інституцій можуть бороти ся російські Українці з їх російськими гнобителями. Правда, Українці в Росії не мали тої спроможности національно-політичної організації, яку мали галицькі Українці в „австрійським пісмонті“, але вони могли й можуть перевести низші форми національної організації, які можуть стати основою й для вищих форм національно-політичної організації.

Ми сподіваємо ся, що окупація частини східної Галичини протриває недовго, але і в сім часі вона дасть безперечно новий товчок до дальшого розвитку українського національно-політичного руху в Росії.

М. Троцький.

Угорщина й Україна.

Познайомлюємо наших читачів з оглядом цікавою статтею з 17 ч. „Osteuropäische Zukunft“.

Ніяка держава осередньої Європи так безпосередньо не зацікавлена українською справою як королівство Угорщина. Правда, до Австрії належить — у Галичині й на Буковині — коло 3¹/₂ мільонів (автор не враховує латиників Українців, котрі підвищують число Українців о повний мільон, Ред.), а до Угорщини, в північно-східних комітатах, лише коло пів мільона; одначе австрійські корінні краї усе-ж зовсім відсунені від московського напору зі Сходу, а Угорщина відділена тільки поясом Карпат від військового шляху Росії до Царгороду. В найгіршій разі могла-б Передлітавія (Австрія, Ред.) існувати навіть по добровільнім або недобровільнім відірванню коронних країв Галичини й Буковини, що яко півостров всувають ся дуже вузькою шиєю між Польщу, Угорщину та Росію, але російського заливу угорського низу з пограничної української території не можна-б було вже й повздержати. Державна самостійність Угорщини держить ся і падає з zachovannem українського північно-східного валу, останньої середньо-європейської відноги України. Тим пояснюють ся розпучливі змагання Москалів проломити собі браму впаду через ужоцький просмик, аби здобути тут вільну дорогу в серце Угорщини й далі до Царгороду та Рєки, тим можна пояснити також від довшого часу широко розгалужену російську киринну роботу поміж мармароськими Українцями.

Так і Мадярів повчила війна про се, як тісно звязана східна небезпека з питанням української будуччини. А признати се — просто пхають їх також давні історичні традиції, що сягають аж у часи перед основанням угорської держави в Європі. Їх приналежність до урало-алтайської родини народів спонукує їх дальше шукати расових взаємин з українством; знову застановляють ся вони радо над своїм туранським походженням, що більше, „туранізм“ став за одну ніч гаслом політичного й наукового змісту. Визначний

угорський магнат Микола Семере визначив нагороду десять тисяч корон за найкращу працю про міжплеменні й історичні мадярсько-українські звязи. А під політичним оглядом з мадярського боку є тепла прихильність для виразного союзу з українськими сусідами.

Дещо більше ніж лиш історичний спомин про далекоюягли наслідки вводить мадярський народ у зносини з українським. Мадярські й українські княжі роди зближують ся через посвяченне в часі найбільшого територіяльного розширення Угорщини, коли угорські королі заволоділи галицьким і володимирським князівствами; король Данило хоче здобути австрійський княжий престіл при помочи свого свояка, угорського короля Белі IV, против Оттокара II, обидва Ракоці стоять з гетьманом українських козаків Богданом Хмельницьким у міцнім союзі, а українські війська під генералом Ждановичем рішають битву, котра помагає Мадярови Юрієви Ракоці 1657 здобути польську корону. Одначе Мадяри й Українці тратять опісля свою первісну державну самостійність, Українці аж досі, а Мадяри підіймають ся в Габсбурзькій монархії і рятують тим своє існування яко державний народ.

З великим теплом відвіжують ся сі історичні згадки в новозаснованій з початком сього року мадярській часописи „Ukránia“, яка з найживішим зацікавленням іде назустріч українському рухови та ставить його успіх просто яко життєву справу угорської державности. Рішуче виступає тут проти злучення української території з новою Польщею, як за ним промовляв граф Андраші, бо саме Польське Королівство підчеркуваннем своїх прав до сеї області загнало Українців в обійми Москалів. „Се не означало-б нічого иншого, як роздути наново полуміння історичної ворожнечі обох націй, підкопати сподівання Українців на осередню Европу, відіпхнути їх від осередніх держав: словом, се не було-б нічим иншим, як роботою pour le tsar de Russie (для царя Росії)“ (Др. Льонгін Цегельський, член австрійського парламенту, „Чому Мадяра обходить Українець?“ у 2-ім зош. „Ucráni-í“). Угорщина передовсім потребує „сильної колоди між північним кольосом і наддунайською монархією“. В Росії є вже карти, на яких Московщина простягає ся аж до угорського низу й аж до Дунаю, а Сербія аж до Плятейського озера, коли для Мадярів лишаєть ся тільки місце між Дунаєм і Тисою. Наразі се невинна забавка, але її поважний підклад наглядний: Мадярів сильно освідомлюєть ся в „Ucráni-í“ про те, що Росію треба відіпхати від кітловини Дунаю поза Дніпро, бо російська політика прийшла тепер до гіркого пересвідчення, що Босфору не можна здобути, й тому вона тим більше буде змагати до Адрії з тісною вулиці над Чорним морем. Її програма: Радивилів—Львів—Ужок—Будапешт—Река; а першою жертвою в разі остаточної російської побіди: угорська держава. Українці яко східна гранична охорона се найцінніші союзники Мадярів, угорської держави й Европи.

І сі гадки дуже зрозумілі. Тим дивніше вражає в першій програмовій статі „Ucráni-í“ сильно підчеркнене ствердження, що під Україною „треба розуміти ту область, яку обіймає українське населення по другім боці північно-східних Карпатів, у Галичині, на Буковині та в полудневій часті російського низу“. Для оминення всякого непорозуміння виразно підчеркуєть ся, що Мадяри „ніколи

не зачислює сюди тих греко-католицьких угорських горожан, що живуть у північно-східних комітатах, і що він ніколи їх не ідентифікує з Українцями, отже виключає їх зовсім з поняття Українці“. Для сих мешканців Угорщини реклямуєть ся імя „Руснак“, бо „тут розходить ся про старі й нові звязи межи двома ріжними націями“.

Сих понять тут не виянено ще. Розумієть ся само собою, що не може бути ніколи й мови, щоб названі українські області Угорщини прилучено колись до якоїсь иншої держави. Природної межі Угорщини не можна тут пересунути й вона звязана просто нероздільно з існуванням сеї держави. Одначе треба повести ріжницю між правнодержавним і етнографічним поняттям. Під правнодержавним оглядом лишать ся „Руснаки“ (угорські Українці, Ред.), наскільки може людина передбачати, все „Уграми“, але щодо свого племені се такі самі Українці, як тих 30 мільонів Українців з другого боку Карпат, як в Австрії, так і в Росії, зовсім так, як Румуни на Угорщині є з етнографічного погляду Румунами, угорські Німці—Німцями, не нарушуючи свого угорського горожанства. Очевидно помилка походить тільки відси, що мадярська мова має для правнодержавного поняття „угорський“ й етнографічного „мадярський“ тільки одно слово: „magyar“.

У згаданій статі „Ucráni-í“ тавруєть ся яко злочин проти первісних прав народу, що Росія не дозволяє Українцям закладати школи, в яких учено-б по українськи. Справедливо. А коли признаєть ся угорських Руснаків Українцями, чого чейже не можна оминати з язиково-історичного й расового погляду, то угорська держава не зможе не дати також сим Українцям того, чого вони потребують, аби вдержати свою національність. І вона поступила-б дуже розумно, бо сим робом зменшила ся-б для угорських Українців притягаюча сила збитої української язикової області, що більше, її усунено-б зовсім, колиб їх задоволено під культурним оглядом як національну індивідуальність в рамках угорської держави. Через те усунено-б найбезпечніше небезпеку української irredent-и, се було-б найповнішою запорукою приязних сусідських мадярсько-українських взаємин, за якими вступаєть ся Мадяри з таким гідним признання далекосяглим політичним поглядом.

Hungaricus.

Поляки й Українці.

Статю проф. д-ра Генрика Гернера під сим заголовком принесла мюнхенська часопись „Europäische Staats- und Wirtschaftszeitung“ з 24 червня.

Коли на памятінім засіданню Райстагу з 5 квітня 1916 державний канцлер перший раз від вибуху війни розвинув питання про долю поневолених і війною визволених народів, певно не один Німець відітхнув лекше. Нарешті визначено політично думаючому означені цілі й вигляди, що допускали дальші комбінації для економічних плянів осередньої Европи на будуче. Перед усіми иншими має значінне очевидно польське питання. Вкупі з нашим союзником мусимо його розв'язати, а разом з тим виступає рівночасно инша справа, справа Русинів або Українців, доля котрих під неодним оглядом залежна від долі Поляків.

Досвід навчив нас не вести чуттєвої політики навіть при можливо найкращім висліді війни. Такий народ, як ні-

мецький, котрий своєю пильністю та змаганнями стягнув на себе зависть і ненависть так багатьох сусідів, що сьогодні він мусить воювати проти цілого світа ворогів, аби тільки врятувати своє існування, мусить уложити свою будучу політику так реально й до деякого ступня нечуло, щоб жаден з наших теперішніх ворогів не міг колись знову поважити ся напасти на нас. Але реальна політика щодо поневолених народів може змагати тільки до спожиткування їх власної сили, до піднесення та пробудження їх національно-самостійної культури, що з власного інтересу не зносить, аби користолюбні завойовники наклали на неї свою грубу руку, спиняючи її окремішній розвиток. Коли в такому змислі буде вести ся в нас на будуче реальну політику, з спокійною совістю можемо не зважати навіть на Бісмаркові слова в його „Думках і споминах“: „Визволені народи не є вдячними, але вибагливими.“

Вже те, що німецьке правительство допустило до величнього святкування у Варшаві 125-літньої річниці польської конституції, установлені королем і соймом, показало, яку вагу прикладаєт ся в нас у відповідальних кругах до того, щоб удержати національну свідомість народу, що стільки заважив в історії й культурі, як польський. Бо-ж кождий політик знає і чейже не один німецький жовнір усе наново дізнавався в Польщі й Галичині, яке глибоке корінне запустило національне почування в польським населенню та як кожда нова перемога наших військ додає нові поживи їх змаганням до самостійности. Яко побідники можемо помирити з собою Поляків, коли дамо можливість віджити їх культурі на національній території, незапереченій іншими народами, й утворити з зростом їх народньої сили успішний охоронний вал против азійських небезпек. Тільки так буде можливо, що явища празького всеславянського з'їзду з 1908 р. зістануть ся відокремленими та що ніколи знову не вдасть ся Москалям зеднати Поляків обіцянками так, аби вони шукали рятунку свого народу, опираючи ся о Росію.

Правда, безперечно мусить се бути, як сказано, національна територія, яку приділюєт ся до Польщі, що наново народжуєт ся. В новоуладженій державі згори мусять бути виключені національні противенства, а межі повести треба так, аби не могли повставати нові основи конфліктів і щоб поодиноким невдоволеним членам нації дати можливість осісти ся в сусідній посілости його народу.

Яку малу вартість мають ще не зовсім розвинені далекі колонії, показав нам перебіг війни. Далеко більшу прислугу відаєт нам на будуче відкритте меж в економічній області та праця в сумежних сусідніх краях. Також виходячи з такого міркування, значінне самостійної України для нас величезне.

В Українцях дримають ще сили велетенської здатности до розвитку. По новим обчисленням приймають число сього народу вище 34 мільонів. Докладні досліді виказали без закиду, що ми мусимо бачити в Українцях самостійну славянську націю. Через прилученне дальших нових областей, заселених ними, а відібраних ворогови, утворила ся-б нова Україна, котра приобіцює нам можливість успішної економічної експанції. З сею Україною стояв би до розпорядимости цілому економічному союзови держав шпихлір Європи, земля такої урожайности, що вже вона забезпечувала-б деякі промислові області нашого тіснійшого рідного краю найнеобхіднішими земними плодами та вже тим самим значно

ослаблено-б безпеку можливого пізнійшого виголюдження, або й зовсім усунено-б її. До того Україна криє в собі копальні вугля та залізної руди, які перевищають щодо значіння всі інші досі відомі російські й балканські. Самий засіб залізної руди в області Кривого Рога може покрити ціле запотребування сирового заліза на десять літ.

Дійсно потребує Українець ще далеко більше учителя ніж Поляк. Німецький дух мусить ожити на місцях, що сьогодні ще лежать пустою і облогом. Зі зростом національної свідомости Українець пізнає багатство свого краю, благословенство тривкої, витривалої культурної праці, яка одиноке може зробити народ великим. В Українцях дримає стільки сили, стільки глибини духа й чуття, що він потребує фактично лише систематичного й силою закону управильного проводу, щоб стати зовсім учасником західно-європейської культури. Властиво навіть український селянин має мало спільного з московським. Народня маса наверх однаково зубожіла та знужденіла, а се є природним наслідком насильного гнету й упослідження її окремішности й тільки зубожінне пояснює факт, що плиткому російському впливови було можливо так легко зробити багато культурно незрілих і зовсім неграмотних елементів українського мужицтва зрадниками держави, котра досі навіть не розуміла його національної окремішности. Треба знати цілу історію терпінь українського народу, колишній розмірно високий культурний рівень Українців у середніх часах, треба перечитати про їх боеву силу супроти монгольських нападів, треба зрозуміти їх резинацію, коли вони стали послухні та слухняні переможним сусідам, треба увійти в душевні боротьби поодиноких Українців, як Шевченка, щоб зрозуміти величезне противенство, яке Українці ділять на все від Москаля, і щоб виробити собі ясне поняття про те, що в сім народі можемо мати бодай так само сильну твердиню против азійського натиску. Треба далі застановити ся над тим, які економічні вигляди мали-б ми в самостійній Україні. Коли зробити сплавними Двину та Дніпро, коли сполучити каналом обидві ріки, то вже не буде відділене Балтійське море, а разом з тим і Північне море від Чорного моря, а через продовження залізничного шляху через Багдад маємо получение з Перським заливом і Індійським океаном, яке поминає Гібральтар і Суєзький канал, а разом з тим найголовніші економічні точки опору держав почвірного порозуміння на шляху до Індії й Китаю, та перетинає їм жили русла світового обороту зі східною Азією. Правда, „визволені народи не вдячні“, все мусимо пригадувати собі Бісмаркові слова. З симпатії до Німеччини ні Поляки ні Українці ніколи не поставлять меж своїй самосвідомости, що знов оживає. Тому мусимо подбати про справжні запоруки їх приязни. І се буде найтяжша задача при робленню мира.

Проф. др. Генрик Гернер (Кіль).

Четарь У. С. С. Михайло Гаврилко.

(Проба характеристикки).*

Се одна з найоригінальнійших постатей нашого стрілецтва загалом. Оригінальна й виглядом і поведінням і мислюючою і своїми духовними інтересами. Немов висловом і

* Життєписну характеристику подаю на основі автобіографії, предложені Подковою Управі У. С. С. на її приказ у вересні 1915 р., дальше на основі власних спостережень у ширшій того слова значінню, бо зачисляю до них також оцінку інших, оскільки вона годить ся з моєю. — О. Н.

викладником того всього являєть ся його оригінальний стиль у говоренню, його порівняння й загалом спосіб вислову, напрям і „етиль думки“. Навіть найзвичайнішу річ, справу чи людину потрапить він оригінально представити. Говорить з такою певністю себе, якби сокирою рубав. Так само певно виступає і ходить.

Сильно збудований, кремезний блондин з прозоро синіми очима й незвичайно голосним органом.

З лица, постави, рухів і голосу — уособленне сили й рішучости. Коли дивлю ся на нього, все маю вражінне, що він зявив ся найменше о чотириста літ запівно на українській землі. Вже за часів Хмельницького не чув ся-б він надто добре на загальній раді козацьких полковників і отаманів. Але передтим зробив би величню кар'єру напр. на давнім Запорозжі й по всякій правдоподібности скінчив би десь на турецькій каторзі. Він так і виглядає, що ліпшого типу для маляря, котрий хотів би представити щойно зловлених у полон Запорозжців рішучо нема. Маєть ся вражінне, що його немов зловили новочасні обставини, але ще не було часу на те, щоб

*„Кайдани — залізо ноги повривало,
Біле тіло козацьке
Коло жовтої кости пошмуляло!“*

А може ще ліпше чув ся-б він у дружині київського великого князя Святослава „Завойовника“, котрого він цінить найбільше з усіх українських князів. За його щирість („иду на вась войною!“) і відвагу, за непосидючість і скиталетство, за могутність і привязанне до гарних, старих богів рідного народу, себто до краси.

Він ще чує в собі тугість і силу, любить противенства, любить мати щось, з чим боров ся-б. Коли дивити ся на сю фізично незвичайно сильну та здорову постать, немов сотворену на ватажках в Диких Полях, часом трудно представити собі, що в ній сидить душа новочасного артиста, і то не такого, артизм котрого полягає виключно на довгим волоссям, пелерині та зблязованим личку. Тут впадає в очі передовсім оригінальність. Ся людина в теперішніх часах мріє про красу старинних богів славянства. Вони подобають ся йому як артистови, а що він у своїй щирости та правдомовности не знає ніяких границь, дехто, не розуміючи його поглядів, говорить, що Гаврилко мріє про поверненне поганської віри. Він має свої стежки думання також у політичних і суспільних справах. Поговорить з ним про далекі аспірації українського народу в будучині, а почувєть оригінальні речі про спільність інтересів і союз українського народу з азійськими, речі може трохи надто оригінальні, але по вислуханню його аргументації слухач на всякий випадок перестає сміяти ся.

Се — що так скажу — одна з таких широких позитивних і оригінальних вдач, яких дуже мало видає галицька, а майже зовсім не видає буковинська Україна. Він походить з російської України.

Уродив ся дня 5 ст. ст. вересня (септембра) 1882 р. на хуторі Гаврилках у полтавському повіті, полтавської губернії. Його батько Омелян Свиридович Гаврилко, — по метрикам козак зі старого козацького роду, а по оповіданням Михайла ще й з кармазинного та колись багатого, — мав усього один морг землі з хатою та садком і був хліборобським робітником. Матір Михайла Марія з дому Домненко.

До земської народньої школи ходив через чотири зими в селі Руновщині, полтавського повіту, опісля до артистичної школи прикладного мистецтва (різбарсько-будівельно-керамічно-малярської) в Миргороді через 5 літ. Скінчив ту школу в 1904 р. коштом полтавського повітового земства jako перший ученик у різбарстві й рисунках.

Свідомим Українцем став десь у третій класі народньої школи, прочитавши Пушкіна „Полтаву“, з котрої найглибше вражінне зробили на нього місця:

„Україна глухо волновалась...“

Роттала юність удадала...“

„Давно бы грянуть нам войною“

На ненавистную Москву!...“

Так само сильне вражінне в тім самім напрямі мав на нього Гоголевий „Тарас Бульба“.

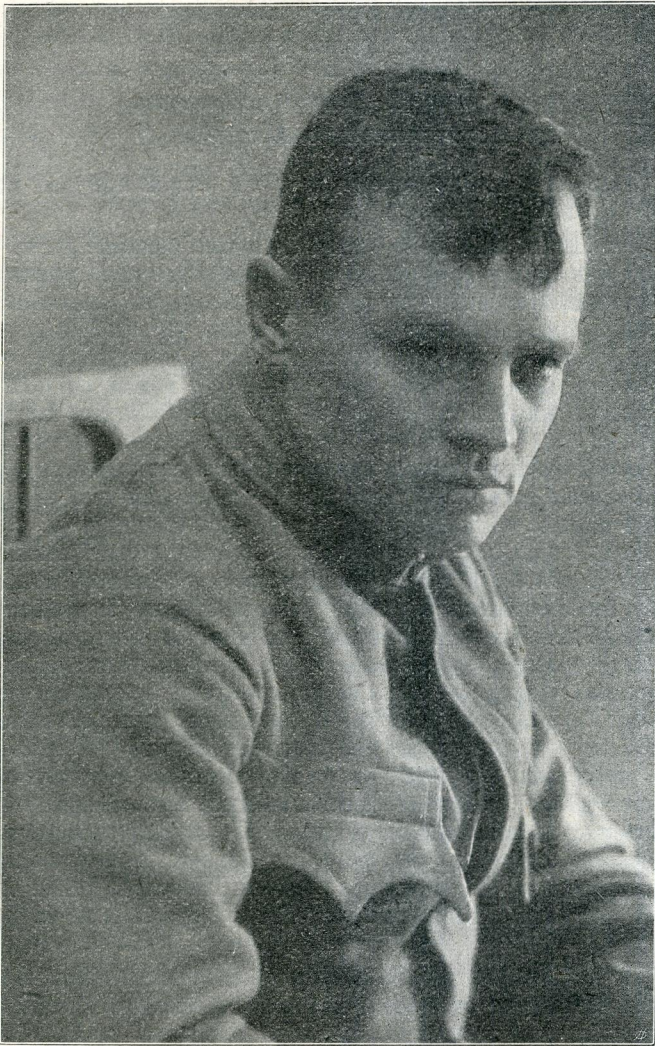
Революційного духа виніс ще з батьківської хати. Його батько був трохи грамотний і особливо завзято ремствував на парицю Катерину за те, „що скасувала гетьманських козаків“. Яке зло заподіяла сим париця українському народови, не вмів батько вияснити синові, але не зважаючи на се, а може саме для того тим сильнійше вбила ся молодому хлопцеві в пам'ять та своєрідна одідичена нехить до російських царів.

З новочасним революційним рухом познайомив ся Михайло щойно в 1901 р. і то вже — знаменна річ — в українській одежі: тоді прочитав він відому брошуру п. з. „Самостійна Україна“. І молодий хлопець почав мріти про оружну боротьбу з Росією, навіть не прочуваючи може, що колись як вигнанець з рідних сторін дійсно носимте кріс у великій війні проти власної держави. Згодом мрія про ту боротьбу почала прибирати конкретніші, так сказати-б: програмові форми, — вона мала принести народови землю, Україні Гетьманщину, себто поверненне тих гетьманських козаків, про котрих з жалем згадував батько. У школі велике вражінне зробила на нього грецька мітологія, під впливом котрої повстали його пізнійші артистичні погляди на краю старославянської мітології. Любив читати поезії, особливо драматичні. До його улюблених поетів належали зразу Шевченко й Лермонтов, опісля Шекспір, Данте й Байрон (з автором „Шільонського в'язня“ познайомив ся щойно в тюрмі).

По скінченню школи в Миргороді вислали його на державний кошт (не зважаючи на лихі обичаї) до Вищої Школи прикладного мистецтва ім. бар. Штігліца в Петербурзі. Одначе там учив ся він усього пів року, бо з причини студентського страйку в 1905 р., котрий мав за цілє замані-фестувати солідарність студентського руху, прогнано його з тої школи за те, що належав до організаторів страйку.

Тепер по сій розмірно нормальній частині життя — убогого хлопця з народу, що добив ся до вищої школи, — починаєть ся його одисея, яка також досить часто лучаєть ся прогнанцям всякого роду. Як агітатор Р. У. П. (Революційної Української Партії) їде до Києва. До сеї партії попав він не відразу. Ще передтим повертав ся в кругах російських соціальних демократів, між котрими переважали Жиди. Зжити ся з ними не міг м. ин. з тої причини, що вічно перечив ся ізза невидавання ними українських книжечок для народу. В їх кругах довідав ся, що існують його „одномишленники“. Один з ескеків сказав йому про Павла Крата, котрого знов поінформував про Гаврилка. Крат перший навязав з ним переписку й познайомив з иншими членами Р. У. П. Почала ся у Гаврилка робота. Він ширить між народом українські брошури, як: „Дядько Дмитро“, „Самостійна Україна“, „Чи є тепер панщина“, прокламації і т. д.

З Києва їде на припоручене Р. У. П. до Львова (р. 1905), щоб привезти українських книжок. Таким чином перший раз стає на вимріяну галицьку землю, котра одначе розчаровує його. Не знаючи докладно обставин, їде до Львова jako до українського міста, а знаходить в нім сильно переважаючу польщину. В країні свободи сподіваєть ся застати людей, відважних у публичних життю і висловлюванню своїх поглядів, — і тим більше разить його боязливість загалу галицької інтелігенції. Українські студенти видають ся йому без ширшої освіти. Львівське жіноцтво (українського не мав нагоди пізнати, хоч хотів) вразило його кокетерією та бездушним виглядом. З ніякими визначнішими людьми тоді не мав нагоди пізнати ся, навіть в ре-

Четарь У. С. С. Михайло Гаврилко.

дакціях більших українських органів не був, бо перебував у Львові всього тиждень і, полагодивши свої справунки, відїхав у напрямі на Чернівці. За весь час побуту у Львові сподобала ся йому тільки одна річ, свобода руху: на вулицях діти біжать і кричать і ніхто їх не здержує і не гулює на них. Се просто розпирало йому груди.*

В Чернівцях (як довідав ся опісля) зрадив його московській поліції якийсь мужик за 45 рублів і по переході границі в Хотині його арештують з паспортом галицького студента другого року прав. Там у тюрмі сидить він шість місяців і шість днів, а відвідують його в тюрмі місцеві Поляки й Волохи. Власти весь час уважають його дійсно галицьким студентом. У часі революції випустили його з тюрми головню заходами місцевого дворянства, Жидів і інших зорганізованих елементів. Він їде до Києва, але тут застає вже початки реакції, відбувається погром і т. п. Отже втікає до Лубень, де вступає до місцевої „самооборони“ (явної міліції). Було там і військо, але воно не важило ся входити в конфлікт з тою міліцією. І вона через два й пів місяця держала місто в своїх руках і не допускала до погромів, через що опінія темного населення не була по її стороні. В зимі 1905—06 реакція бере гору й тут. Гаврилко втікає до Миргорода, де поновлює старі знайомства. Миргород він загалом дуже любить. На його артистичну уяву ділає сей старий козацький город, повний садків і більше подібний до села ніж до міста. З Миргорода їде додому і скликає на хуторі С. велике народне віче, на котрім говорить про відобранне землі панам і переданне її народній

* З пізнішого, довшого вже побуту в Галичині вражало його зразу дуже неприємно, що Галичане, працюючи, випрошують собі відвідина тільки в означеній порі. Опісля навчив ся високо цінити сей звичай.

управі та про відлучення України від Росії. Довідуєть ся про се поліція. Одначе Гаврилко при помочи кривих і своїх втікає серед ночі — знов до Миргорода, відти до Прилук і містечка Ічні повіту борзенського, опісля в Київ, відти до Канева та знов до Києва, знов до Ічні та знов до Лубень і т. д. Ся одисея переплітана дуже інтересними пригодами, трусами, арештованнями, з котрих він викручуєть ся всілякими способами. Не описуватиму того всього, ні преінтересних типів, з якими утікач стрічав ся, бо загал руснацьких читачів і так уже певно ремствує, що йому ся життєпись „очевидно“ завелика. Згадаю тільки його пригоду на могилі Шевченка з польськими аристократами, котрі там уладили собі раз п'ятику, а котрих Гаврилко зігнав звідти при помочи місцевого населення.

Вкінці опинюєть ся в Полтаві, де його увязнюють, одначе ізза нестачі доказів скоро випускають. Знов їде до свого улюбленого Миргорода, але й тут його арештують і держать місяць у тюрмі. Нарешті удаєть ся йому втікти на галицьку Україну. У Львові щиро зацікавували ся ним панство Лучаківські, котрих він згадує з великою пошаною й сердечністю.

Починаєть ся період його артистичної праці. Через пять літ студіює в краківській Академії гарних штук. Фінансово помагають йому Наукове Товариство ім. Шевченка, галицький Красвий Виділ, дещо присилають селяне з рідних сторін, зрештою заробляв працею, а саме вироблюваннем погрудь і т. п. В тім часі взяв участь у конкурсії на виготовлення проєкту пам'ятника Шевченка.

Серед тих праць заскочила його війна. Він зараз виїждує ся до У. С. С., а саме до першої чети, званої „залізною“. Згодом бере участь у працях „Союзу визволення України“, а в маю 1915 знову відходить у поле. Бере участь у битвах під Болахом, Калушем, Викторовом, Галичем, Семиківцями, Тустанем, над Золотою Липою і над горішньою Стрипою (Настасів, Людвиківка). Старшим десятником УСС. іменованій ще на Угорській Україні в Горонді дня 18 вересня 1914 р. Під Болахом виступає як четарь.

— „Який з нього жовнір?“ питаю про Гаврилка сотника з другого куріня, Вітовського, котрий мав нагоду обсервувати його від мая дотепер. Відповідає:

„Жовнір з нього добрий і, що найважнійше, дисциплінований, хоч має охоту до дискусії в кожній справі. Про нього як команданта вистарчить сказати тільки се, що з нашим піонірьским відділом трудно було дати собі раду з ріжних причин. Гаврилко, іменованій командантом сього відділу, дуже скоро завів у нім лад і порядок. Супроти чужих офіцерів і навіть генералів поводить ся „gemütlich“ (свобідно) до тої міри, що каже до генерала: „Habe die Ehre“ (Мое поважання) або „Adieu!“.

Питаю про нього артиста Іванця. Він характеризує його ось як:

„Гаврилко робить на мене вражінне „Naturmensch-а“ зі значною вродженою інтелігенцією, однак абсолютно відпорного на всякі чужі впливи. В штуці стоїть тим, що має в собі свого власного, з природи. На мою думку ніяким професорам не вдасться на нього вплинути. Він був за границею десять літ, в Австрії і Франції, але не навчився багатого ні по німецьки, ні по французьки не тому, щоб не мав до цього кебети, тільки ддятого, що його вдача на мою думку надто відпорна на все, що чуже й неукраїнське. Як людина він дуже добрий, щирий і ніжний, хоч твердий. Вдоволений з себе, хоч безпретенсiональний. Не дбає, чи кому подобається: аби з собою в згоді“.

Др. Осип Назарук.

3 поезій полоненого О. Кобця.

Ніхто не задає, ніхто не зітхне, —
Так щож сироті за турботи?
Він стину ще нижче, ще нижче зігне
І мовчки підé до роботи.

Нікому, нікому на світі на всім
Немає ніякою діла:
Чи жив, чи загинув і в полі чужім
Вже кістка остання зотліла.

А часом у грудях як що й зацемить,
Неначе образом стисне, —
Він кайлом махне, — тільки камінь тріщить
І полум'ям-искрами бризне!

Ніхто не задає, ніхто не зітхне, —
Він змалечку в чорному тілі
І стину натомлену нижче все те,
Хоч ломить кістки наболілі.

За кого, для чого забрали з села
І нащо послали у поле
І як його куля ще там не найшла? —
Він навіть не дума ніколи.

І буде все мнутись, аж поки впаде,
Конаючи, може спитає:
„Чи Бог розпорядок у світі веде,
Чи Бога на світі немає?“

* * *

Було колись на баитані
З дідусем стареньким
Вартувє батька кавуни
Олесик маленький.

Замурзаний, в старих итанцях, —
В итанцях — чи ганчірках,
Сорочечка — уся в латках,
Як небо у зірках.

Увечері в кабіні дід
Огонь розкладає
І про діла минулих літ
Йому повідає.

Про Турка все та про війну
З тим Турком завзятим,
Як ногу дід свою одну
В бою з ним утратив.

Весь мир дитячий сколигне
Та казка крилата.
„Дідусю, серце, чи й мене
Забриють у салдати?“ —

„А вжеж, як виростеш, синок,
Не випустять вони, —
Та, дасть Бог — вислужив свій строк, —
Не дійде до війни.“ —

Наслухаєть ся — й цілу ніч
В куріні тісному
Все думає, — не стулить віч, —
Не спить ся малому.

Дідусь хроне. Малий дріжить
І молить ся Богу:
„О, Боженьку, не дай дожити
До бою страшиного.“ —

*

І виріє я, — вже й воював,
Та думаю й тепер:
„Чому Ти, Боже, так не дав,
Щоб я малим умер?“

Сучасні образки!

Під скелею.

(Покійному тов. поручиикови Михайлови Гнатюкови присвячую).

Сонце клонило ся на захід, вітер утихав поволі, неначе змучив ся старушок, розбиваючи ся від рани по скелях, лісах і вертепах. Час від часу ще зривав ся, збирав останки своїх сил, аби трішки ще, годинку-дві погуляти по світу.

Під скелею сидів він задуманий, сидів неповоротно. Очі гляділи далеко, а зір наче боров ся з скелями, що спинювали його в дорозі. Море думок летіло ще дальше, немов у перегони з зором, хто скорше, хто скорше зайде в родинні сторони...

Сидів, оперши голову о руки. Буря думок розпирала груди, а в голові мов від вітру шуміло. Думи й тяжкі спомини не давали спокою.

Поганий час! Море сліз — надії, безхосенні журби... Там — плач і надія, тут гуляння смерги, там — журба о сина, тут туга за ріднею, там — насильства й ворожі знущання, а тут крик безсильности, бо годі дати поміч, розраду...

Вже за сусідню гору сховало ся сонце, настала тишина. Здавало ся, що ціла природа ладить ся спочити. Лише йому не до спочивання було. Немов прикований до скелі не рушав ся з місця; думки роїли ся в голові, слова листу від мами болючо віли ся в серце.

... — Сину мій, ми вже ніби півмертві, бо гостей щойно не видно. Бог зна, чи будем ся виділи... І по жнивах вже, сину, шкода весняного труду. Листом вже не розмовим ся... Бога лиш прошу, щоб Ти дав здоров'я. Бувай здоров та й не гризи ся. Памятай за брата...

Немов тягар лежав на його грудях, лице тремтіло; майже розпучливо вирвало ся із грудей: — Мамо моя, чи-ж на се ховала дитину, щоб тепер живцем вбивати?... А зрештою чи-ж винна вона? Бідні мої сироти, без батька, брата, без помочі, безсильні, кинені на ворожу поталу...

Щось давило його, горло корчі стискали, а в серці буря розпуки...

І покотили ся слюзи по лиці, слюзи горечі, але й слюзи пільги. Думки поволі щезали, очі в даль гляділи, спокій настав у серці, а далі й бездумні хвилі...

— Думає, що будеш вдома, бо вже час відпустки зближаєть ся, — звеніла, підкрадаючи ся, нова думка. Побачиш рідню, кохану, любі сторони... Ти-ж два літа не був вдома, а там неодна вже змінило ся, неодного нестало... Мати все виглядала тебе, найменше стукненне на дорозі будило її у ночі: „Може то він приїхав“... Тепер — за пізно вже, братку, та не кидай надії...

І знову поплили сльози, а філії холодного повітря понесли глибокі зітхання... І знову хвиля забуття...

Та розбурхане серце не втихає скоро. Глумлива доля немов усі сили збирала, щоб доволі насміятися з його безсилля. З'являлися нові думки, одна за другою минала, а кожда хотіла сильніше заграти по нервах. Нараз мов рій їх зібрався: він пригадав собі ще останню карточку від сестри. Дві милі вона бігла на захід, щоб ще кілька слів передати братови.

...— Вже судний день приходить. Як ми се переживемо. Боже наш, Боже!.. Ми не утікли, остали вдома. Малисьмо надію, що з тобою побачимося, а тепер?... Мама ледви ходять, так сплакалися, а ми напів трупи з журби о маму, о тебе... Що то буде, що станеся?! — Цілуємо в останнє — сестра.

Не видержав сміху глумливої долі, не стало сил. Зболіле серце не видержало останніх ударів... Він уже не плакав; в очах стемнілося, — а там і думок не стало...

Він лежав у спокою, в тихім забутті.

Зза гори відзивалися стріли, облаки світили звіздами. Тихенький вітрець піднісся поволі та зігнав з лиця сліди душевної боротьби.

Друг.

Вздвож хребта гірського пасма Д., серед прорідженого ліса, тяглися стрілецькі рови. Правим крилом сягали вони далеко аж на сусідні верхи, ліве сходило в долину Астіка, за якою ростигається височина Л., та кінчилося над пропастью. Прямовісна, 1000 метрів висока стіна була сама обороною. Нераз і недва сходив я надсю пропасть, вдивлявся в далекі на Л. розложені стрілецькі рови, та ледви бачив там людей, що пересувалися мов мурашки. Серед них шукав я зором товариша-друга, однорічника Б.

Тому, що Л. мало деяку стратегічну вартість, Італійці майже що днини напирали на сі становища. Не було більшої муки, ніж глядіти на сі безнастанні наступи. Ізза далекої віддалі помогти було годі. Людина бісилася у своїй безсильності. Навіть поодиноких стрілів не було чути, лише шум, відгомони, клеті...

В таких хвилях думками летів я до друга. Що він робить сердега, живий, чи ранений, а може... тут морозом тягло поза шкуру.

Стрільянина змагалася; там мов у кітлі варилося. Вітер здалека приносив сильніші, то слабші течії відомону: вори—вори—бум—бум, вори—вори—бум... Артилерія своїм бум—бум—бум басувала. Мені причулася мелодія дзвонів: вори—вори—бум—бум...

Погано було на душі, що й не висловити.

В уяві побачив я лице друга, думками блукав у гарних хвилях студентських часів. Однорічник Б., син бідної вдовиці, яку сам удержував як гімназист, заробляючи лекціями, ночами працював над собою. Працював так, як тільки є в силі син пролетаря. Мати плакала нераз з радости, дивлячись на нього: се-ж її підпора, її надія!

І пішла її надія на війну.

Боротьба не була йому страшною, він з нею давно зжився. В полі став лише фаталістом.

— Хай прийде, що має прийти, війну перебуду — казав і ждав ліпших часів.

Поволі стрільянина втихала, відгомін боротьби слабенько лунав ще по скелях. Мені здавалося, що все в повітрі дзвонить. Якесь пригнобленне, неспокій обсіли мене.

А другої днини однорічника нестало...

Мародвізита.

Мародвізита! Хто не знає сеї комедії в полі? Се справдішня розривка, бо доволі при ній насмієшся та й всілякі сцени побачиш.

Один слабій, другий удає слабого; один зголошується на чиряк, другий на зуби, той на голову, инший на горло, а декотрий таки на все жалується. Лікар звивається мов

в окропі та й не диво, бо-ж оглянути кількадесять мародників — не мала праця.

Приходить перший.

— Що є? — питають.

— Пане обергерц¹, мильдюю послужно, мене горло болить.

— Покажи, де болить?

— Ге, як каєте?

— Отвори хавку, — кричить санітет-капраль.

— А я, зараз, пане капраль! — мовби не знати якої праці вимагало відкриття уст.

— Прийдеш завтра знову, — каже лікар по хвилі; ми помастимо ще раз і буде добре.

Другої днини приходить він знову, а щоб скоротити вчорашній спосіб поступування, вже при дверях відкрив рота, вибалушив очі, задер голову в гору та став „гаптах“² перед лікарем. Ясна річ, що присутні, бачучи сю сцену, вибухають гомеричним сміхом. Та се марода не разить, він жде на свою чергу.

Приходить другий.

— Що тобі недостає? — питають.

— А мене всьо болить.

— Та як всьо?

— Та всьо: руки, ноги, черево...

Оглядає лікар, вистукує, нічого не найшов.

— Е, братку, ти здоров, але знай, що я добрий, маеш день дінстфрай,³ виспися.

За дверми щойно відітхнув марод. Таки вдалося йому обманути лікаря.

Мандрик.

Мандрик, Мандрик! Хто його в курні не знав, сього скуденого в три погібелі 35-літнього старушка! Зроду заможний господар, мав гарну хату, в ній молоду жінку з синком-одинаком, та й достаток був, — лиш жий та Бога хвали. А тут циганське життє... До нього ніколи Мандрик не міг звикнути. Війна в печінки віла ся.

А в тім, кому було краще?!

З сильного муцини сама тінь зостала ся. Служив з великою хибою серця, видержував „штрапаці“,⁴ як лише наш селянин потрапить, і лавив за курінем, усе „нашлюсовуючи“⁵.

— Мандрик! Вам уже дві чверти до смерти, ледви лізеш, чоловіче, рушайся! А ні, то до стовпа прив'яжу, — кричав цугфайрер, якому спека теж чимало давала ся в знаки.

— Пане фірер, цідив крізь зуби з болю Мандрик, пане фір, та не зганейте злости на мині, ви-ж мене знаєте, я свої пів години все шлюсю, я не годен, але прийду... Кахи—кахи...

— Ой, не годен вже я, говорив мов сам до себе. Що там моя хатинка кохана, стоїть ще, чи може... ой, ой, серце моє, чому ти не з каміне?

Тут на часочок замовк.

— От ще трохи, додав по хвилі, ще день-два та й може мене що „облюзує“⁶.

Ще в „штелюнку“⁷ пів біди сидіти; роблю, що можу, бодай багато не лажу. Пішов, бувало, до марод-візити, пан „фендрик“⁸, дай їм Боже здоров'я тай пановане, дали день дінстфрай та й так тегнув. Але тепер „форікунок“⁹, ой, біда, бі... кахи-кахи — ой-ой, ой, ще день... ще два...

Так минув і тиждень, як довідав ся я, що й сим разом „пан фендрик“ змилосердили ся та вислали Мандрика до шпиталю.

¹ Оберарцт, старший лікар.

² випрошувавши ся.

³ вільний від служби; тоді вояк вільний від усяких обов'язків.

⁴ злидні військового життя.

⁵ приходячи пізніше.

⁶ звільнить.

⁷ в стрілецькім рові.

⁸ хоруший — санітет.

⁹ похід уперед.

Медицина.

— Шож, небоже, був ти в доктора?

— Був, пане, та гадаєте, що повірять?

Кажу му, що ми роматизм вліз в кости, а він на те каже: А ти-ж на що го пустив? От і кажіть!

А най се, що хоче, діє, я вже більше не мельдую се мародом! А то всьо через пана фрайтра. Недурно то кажуть, що через фрайтра і „герштелт“¹ то і дідько втік з васька. Та що там буду вам цілу сторію повідати, то більше повідати, як слухати. Але шож, коли я таки не можу. А як ще на небесах завізно стане, то я ні рук ні ніг си не чую. Нема милосердя тепер, — відав² в Гамеріку поїхало.

Го, го, ану най се скривлю на езецирці, най „гверґриф“³ зле зроблю, вже пан капраль кричуть: „Гей, мой, дедю, ще раз такої покажеш, то зуби „донельрайгами“⁴ панталюнами видететь!“.

Робіть, що хочете!

Скаржу ся панови фірови. Шем не встиг всьо пунтом сказати: „А ти, вуйку, що? Перед Мариськов стоїш? Ти чому „гаптах“ не стоїш?“ — питають п. фір.

— Тобі загладило, не видиш, хто дав мені ті „штерни“ (зірки) на конер?⁵

— Та наш „шнайдер“¹⁵

— Що, „шнайдер“? Пан цісарь, волику божий! А ти-ж як стояв?

Скрутив ся я сарачиско (бідолаха).

Біда бідному на світі, а правда, нам пан фебер кажуть, що „біда дурному“. Е, наш пан фебер — то голова, тот цалком инший чоловік. Тот всьо вам знає. Він і рапорти складає, кари наглядає, та й мародів візитерує. Постають, бувало, в „гліді“⁶ всі мароди, а пан фебер питають:

— Що тобі, Максимцю, філює (недостає)?

— Голова болить, пане фебер!

— А, тобі, синку, дамо порцію „лявфшріт“⁷ на езецирці, то і перестане.

— А шож вам, вуйцю?

— Зуб болить, мельдую послушно.

— Вберіть „комотшущ“⁸, то перестане.

— А тобі що, Івасю божий?

— Живіт болить, пане філсбер.

— Ага, діставесь „штокунг“⁹, на езецирці¹⁰ впориш пару „нідрів“¹¹, то перестане.

— А тебе, бачу, горло болить; полощи го водою, не чорною кавою, через тебе кухарі дезертирувати хотять. Ая, ая, саракю.

— А тобі що, волику божий? Ти також мародуєш?

— Пане фебер, я цалком слабій, мені ніц не „плавдує“¹², що зїм, то мушу „вращати“¹³.

— Е, ти — то слабій, то видко, нині на обід мясо з „душпайзом“¹⁴ мені принесеш, зупу і так вилвеш, розумно?

— Розумів, пане фебер.

— Завтра будеш здоров, вечір не буде чим вращати. „Абтретен“¹⁵, „пуцувати ся“¹⁶

— А тобі, мой бе, чоґо ще треба?

— Кольки ме коле.

— Так тобі треба, то за мого добре серце; ади, мов каплунець виглядаєш, так при ваську спас ся! Кров ти в жи-

лах грає? Підвежи си, синку, вуйка (живіт) „бавхбиндов“¹⁷, перестане колоти.

Тих рад на воловій шкірі не списав би.

— Так, так, хлопці, навчають пан фебер потім; я також не можу мало їсти, я з вами вже цалком зів ся на езецирці; та то — як мовить ся по вченому — ви всі альфамебети (анальфамети)! Гверґрифів не вмієте, а марш енци як старі баби робите, а гозна (сподні) або панталюни то як в жидівської наймички затрайкані.

— Що ви собі меркуєте? Ви се мародами пишете? Не гадай собі, що ти в вуйка служиш!

А потім командірують: „Гаптах“!

— Е, то ви тотово показали? Тьфу!

Як пан фебер кажуть „гаптах“, то кождий має пів метра вирости завбільшки, як є. Рушити ся не сміє, щоб го дідько шилом в пети пік, щоб навіть небіжку мамуню-сь вздрів. Сліпаки випули на „предложеного“¹⁸ і чекай. Розуміли? Є охота?

— Є! — кричимо.

— Так, добре, хлопці. Памятай кождий (тут вказує пан фебер пальцем на себе), я ваш тато і мама, гвер — то ваша жінка або дівчина. Мені маєте пожилувати ся, а я всьо зроблю. Тепер покажіть, що знаєте.

— „Гаптах“!

Стоїмо як мур, як струна на скрипці.

— Так, так, а дивіть ся, таж ви всі зробили ліпше як здорові. Тепер „абтретен“, „пуцувати ся“.

Кажіть, не добра медицина? . . .

Володимир Бемко.

Недемократичний демократизм.

Від двох неділь присвячує Загальна Українська Рада свої засідання справам наших виселенців, передовсім тим, що по таборах. І реферат посла Льва Левицького і закиди й уваги, піднесені в дискусії, виказали однозгідно величезну мау недостає, якими обтяжене життя наших виселенців з Галичини й Буковини по так званих евакуаційних таборах.

Ще перед роком мав я нагоду на сім місці вказати на головні хиби в уладженню таборового життя в Імінді та зазначити, як те життя повинно-б виглядати, щоб по можности облекшувало об'єктивно та суб'єктивно дуже гірке положення виселенців, а по друге, щоб маси народу, накопичені по таборах, найшли в заміну за те горе та скруту, яку мусять переживати, в таборовім життю й дещо поучаюче, виховуюче.

Та мої уваги так само, як і кровю серця писані фейлетони пані К. Гриневичевої в „Буковині“, проминули без вислїду, не викликали ніякої застанови, ніякої зміни серед тих, до кого передовсім були адресовані та хто дотепер одиноким був у можности справу поправити.

Дійсною поправою, річевої реформи ніхто не думав вводити, зате найшли ся такі, що редакцію „Вісника“ засипували спростованнями цілком по звичаю, до якого ми в Галичині привикли, де кожда хочби найбільше справедлива й найліпшою волею подиктована критика викликує передовсім спростовання й на жаль тільки спростовання, розумієть ся, простуєть ся не критиковані факти, але закиди критика.

Від такого реагування на критику справа ніколи не піде вперед, ані не буде поведена іншими ліпшими шляхами.

Таке стало ся і щодо баракового життя наших виселенців. Відносини не тільки не поправили ся, але противно погіршили ся і то з двох причин. Поперше тому, що через другий рік війни загалом усї життєві обставини в дер-

¹ Команда „Верни до давньої постави“. Її часто надуживаєть ся, щоб мучити людей.

² мабуть.

³ вправи крісом.

⁴ подвійними рядами.

⁵ кравець.

⁶ в ряді.

⁷ бігати.

⁸ легкі черевики.

⁹ затвердження.

¹⁰ площі вправ.

¹¹ впадеш кілька разів на команду.

¹² смакує.

¹³ вертати.

¹⁴ з додатком.

¹⁵ відійти.

¹⁶ очистити ся.

¹⁷ перевязкою на черево.

¹⁸ старшого.

жаві стали трудніші, тяжші, доскульніші, по друге, що і зло має свої розвиткові тенденції. Неусунене, невикорінене зло веде все до гіршого.

Найвища пора зайняти ся долею наших виселенців публично і громадую, найвищий час всіма силами протиділати злому, щоб не дійшло до найгіршого.

Що може бути найгірше, годі вже тепер збагнути, вистане сказати, що справа має і фізичне і моральне значінне.

В обох напрямках іде дуже далеко, сягає в найглибшу глибину народного організму й народньої душі.

Вистане кинути оком на лиця жителів таборів, особливо дитвори, заглянути до таборових шпиталів, перейти ся по таборовім кладовищі... вистане поговорити щиро від душі чи з мамою дрібних дітей, чи з господарем, що в краю лишив господарство, чи з дівчатами, що зазнали вже різної долі, бо і вдома ходили „до двора“ на роботу і їздили до „Пруса“, чи з хлопцями-недолітками, що в краю були погоничами на панських ланах, аби зміркувати, з якою душею вони вернуть до краю, якими думками пересякнуть їх мозки, якими почуваннями будуть наповнені їх серця...

Їх усіх ніколи доля не голубила, а проте про таборове життя говорять так, що страх огортає людину...

Як почуєш таку мову і як ти не є камінем або розмоклою глиною, як умієш думати про будучину та знаєш, що все теперішнє несе свої наслідки в будуче, — мусиш шукати коріння лиха, мусиш думати над способами, як лиху зарадити!

Віддавна хвалимо ся ми, що ми демократична нація. Чому-ж доля нашого з рідної землі викиненого демосу така байдужна нашому загалови?

Віддавна між політичними нашими гаслами пишасть ся гасло здемократизування державного ладу й життя, — чому-ж не демократизуємо ми нашого власного національного життя в кругах нашої власної суспільности?

Був у нас колись щирий демократизм, були великі його пророки Драгоманов, Франко і їх безпосередні ученики, але потім прийшла націоналістична фраза й пережерла все до кости.

Ми нині бавимо ся формою, як дитина позліткою, і змисл до істоти затратили зовсім.

Як удасть ся нам перестарілу, нідоного негідну, бо навіть чужу та шкідливу річ обороти нібито в нашу національну форму, ми не тільки заспокоєні, але навіть одушевлені, говоримо похвальні промови, співаємо небосяжні гимни.

Форма заступила нам очі, в формі бачимо найгірше зло й найвищий рятуюнок.

Галицька гангірина дожерла ся нам до кости, нам здаєть ся, що галицька адміністрація, галицьке трактування потреб широких людових мас, галицькі відносини між інтелігенцією і мужицтвом — тому тільки злі, заслугують на поборювання й домагають ся реформи, що вони носять на собі польську позлітку. Ми переконані, що вистане польську позлітку здерти й заступити її українською, вистане, щоб галицький староста, комісарь чи маршалок через ніч забув говорити по польськи, а навчив ся по українськи, вистане, щоб наших селян замість зганяти на „święto 3 maja“ так само зганяно на якесь наше або й ненаше, щоб лише непольське патріотичне свято, вистане, щоб шкільна дитвора замість примусово співати, „Jeszcze Polska“ так само примусово співала „Ще не вмерла“ і т. д. і т. д., а вже наступить рай! Вже будуть усунені всі причини галицької нужди, піде піднесенне, відродженне, добробут української нації.

Соромно писати, але скільки в нас є не таких собі звичайних людей, але патріотів і діячів, котрі гадають, що пониженнем людської гідности в українського мужика є тільки те, коли польський пан чи підпанок бе в лице „хлопа“,

коли-ж се при першій ліпшій нагоді робить наш патріот, то селянин повинен бути вдоволений, що се наша українська пощочина!

Так само гадають, що селянинови повинно особливо смакувати, коли без причини цілує руку свого українського пана або коли на кождім кроці чує від нього свою українську лайку та зневагу.

В дискусії на Загальній Українській Раді сказав один бесідник: „Мене найгірше заболіло й се пайбільше характеристичне для відносин у Гімндівськім таборі, коли я почув з уст виселенців: „Пане, нас тут ніхто не любить, ми всім чужі!“

Які страшні слова в селянських устах серед „демократичної нації“!

А все-ж-таки се найбільша правда, яку можна сказати про наших селянських виселенців по баракових таборах і про відносини до них нашої інтелігенції, наших панів.

Розумієть ся, — се „ніхто“ не відносить ся до одиниць. Не хочю піддавати сумнівови, що й межі нашою таборовою інтелігенцією є справжні демократи, яких тяжко скривдило ся-б, якби се „ніхто“ до них приложити.

Але тут ходить не про одиниці, але про систему. Демократичних одиниць є між нами багато, але система нашого суспільного життя наскрізь недемократична!

Задивлені в галицькі взори, відчужені від демократичної західної Європи і географічним віддаленням і теоритичним незнайством — ми не до того змагаємо, щоб ціла суспільність собою правила, ми гореточка інтелігенції хочемо правити, панувати над масами народу. Хочемо змінити не лад і не спосіб ведення публичних справ, а тільки виміняти панів. Народнім масам на шию хочемо поставити замість польських панів, чи бюрократів, своїх українських і дивуємо ся чому народні маси не палять ся до такої програми?

Устроїти громадське життя в бараковім таборі в Гімнді — було в наших руках, а як ми його устроїли, як перевели в дійсність наші демократичні деклямації? Порозкладали вищих і низших наставників по цілім таборі й підчинили їм десятки тисячів людей як отару овець пастухам і ждаємо, щоб народ скакав, як пани заграють!

Ані сліду демократичної думки, ані одної демократичної інституції, ані крихітки самоуправи, покликання має до правлення громадськими справами.

І хай ніхто на каже мені, що се в таборі неможливе, що правительство не згодило ся-б, бо я дуже добре знаю, що в сім напрямі не було найменшої спроби, ані одної ідеї!

А демократичний лад се не теорія, але одинокий практично можливий і певний спосіб дбати як слід про долю широких народніх мас, служити добру цілого народу.

Демократизм се голос потреб широких мас і око мас, що контролює громадську господарку.

Демократизм як вислів волі має далеко сильніше й успішніше оруже ніж дипломатично-канцелярійні заходи, представлення і просьби.

Сумні досвіди в часі теперішньої війни переконують нас на кождім кроці, що наш австрійсько-український демократизм се тільки або пуста фраза за котрою криють ся цілком недемократичні, інстинкти та привички, або в найліпшій разі се тільки почування, душевний стан, непередуманий і недодуманий до логічного кінця. Бо логічний кінець демократичного почування повинен виявити себе в громадськім діланню. В нашім громадськім діланню демократизму ані сліду!

У нас замість правдивого демократизму — панує демократична фраза, в найліпшій разі псевдодемократична філянтропія або псевдодемократичний хлопоманський сентименталізм.

Володимир Темницький.

За тиждень.

Воєнні події. — Зміни в начальній команді німецької армії. — Положення в Греції.

Останній тиждень характеризують не тільки завязані бої на всіх фронтах, зокрема оживлення боєвої діяльності на східнім фронті, але також важкі політичні події в Греції, про які говоримо нижче. В сім самім тижні вивірили ще для задокументування спільності інтересів з центральними державами також Туреччина й Болгарія війну румунському королівству. Сі два останні вивідження війни являють ся 30 і 31 з ряду від початку світової війни.

Що торкається східного фронту, оживлення боєвої діяльності зачало ся на нім з початком сього тижня. На загал воєнні події на фронті на південь від болот Припяти по Прут складали ся переважно з боїв побічного характеру. На захід від Залозець між Перепельниками й Піняками відібрали союзники назад кусень рова, який зайняли Росіяне 21 серпня. Знов на південнім сході від Киселина зайшли німецькі відділи аж до третьої ворожої лінії, а опісля вернули пляново назад у своє становище, забравши полонених і здобувши воєнний матеріал. На північ від Дністра не повело ся кілька російських напорів з простору коло Устя Зеленого проти лінії Маріампіль—Деліїв. На Буковині були бої далеко нагальніші, бо Росіяне хотіли відсунути союзні війська з північно-східного підвіжя Карпат на Угорщину. На захід від Молдави та з обох сторін Татарського просмику приходило до завязаних боїв муж проти мужа, в яких союзники відперли Росіян з великими стратами. Так само відбито російські наступи на північний захід від 1340 метрів високої гори Кукул і на Старій Віпчині. В останніх днях зайняли Росіяне по завязатій боротьбі гору Плоску на полудневий захід від Рафайлової. Нагальні бої в Карпатах ведуть ся дальше, так само на захід від Станиславова під Маріамполем, на полудневий схід від Бережан, на північ від Зборова й між Свинохами та Шельвівим на Волині. Звичайно ломили ся всі російські наступи вже в огні артилерії, тільки в кількох місцях приходило до рукопашних боїв. В російській начальній команді східного фронту зайшла знову зміна: наслідком спору між генералом Брусєловим і Куропаткіним сей останній уступив, а начальним командантом цілого фронту став ген. Рудзєкий.

Переходимо до нового румунського фронту, який збільшив східний фронт менше більше на 1300 кілометрів (фронт семигородський, вздовж Дунаю, Добруджа). До більших або менших сутичок приходило тут на більшій частині переходів у горах (Червона вежа, просмик Терцбурзький, Темеський). В місцях, де окрильні рухи Румунів у прохідних гірських долинах могли бути союзникам небезпечними, відступили вони зараз у перших днях майже без боїв на приготовані на заді становища, які лежать найбільше кільканадцять кілометрів від границі. Сім способом упало в руки Румунів побіч кількох гірських місцевостей також більше місто Германштадт на семигородській границі. Треба зазначити також, що австрійська дунайська флота виступила проти Турн-Северина та Джурджева. В останніх днях зачала ся на цілій семигородській границі сильна румунська офензива, яка поступає тільки крок за кроком уперед.

На західнім терені війни не втратила нічого на силі велика боротьба над Соммою, яка ведеть ся вже повних 10 тижнів. Навпаки, в останніх днях перевищав кожний новий наступ попередні і щодо сили і щодо різкості. Не осягнувши сподіваного пролomu німецьких ліній по першим величезнім ударі з дня 1 липня, перейшли Французи й Англіїці зараз потім до методи, щоб безнастанним, вічно поновлюваним напором відсунути німецькі лінії як найдальше назад у тій надії, що незабаром мусить чейже кінець кінців заломити ся німецький опір. Хоч се до нині не стало ся, треба сказати, що робота німецької оборони вельми поважна й важка. Образ боротьби на заході між потоком Анкр і

Соммою на фронті Тіспваль (Анкр) і Клері (Сомма) зостав ся на загал незміненим. Скажені наступи зостають ся в своїй цілості, без уваги на засоби й кошти, майже безуспішними. Незначні зиски землі не мають ніякого значіння. В останніх днях зачала ся знову на західнім фронті одна з найстрашніших битв. У деяких місцях Французи вдерли ся в перші німецькі лінії, одначе боротьби тут ще далеко не покінчені.

По відпертю сильних італійських наступів на австрійський фронт Сочі прийшло в минулім тижні тільки в поодиноких відтинках до боєвої діяльності. Італійці повторювали свої змагання в цілі поширення півкруга, що замикає Венецію, а на Сході старали ся посунути ся вперед у напрямі долини Адижі. На тирольським фронті мали місце італійські наступи против австрійських височинних становищ на гребіні фазанських Альп, у відтинку Кольторондо до Чіма ді Чече. Ціль Італійців: зайняття дороги Доломітів і долини Фляйм не осягнена. Всі їх наступи крім наступу на верх Кавріоль відперто. Не вдіяли Італійці також нічого у відтинку Плекена. На інших частях фронту відбули ся лиш поодинокі стрічі стежних відділів.

На балканським боєвищі праве крило болгарської армії пішло в поході на полудне від озера Пресби дальше на захід і дійшло до села Маліка, що лежить 10 кілоом. на північ від Коріци. Одночасно відперто на полудневім сході від Флоріни всі сербські протинаступи. Не повели ся також сербські наступи на могленіцьким фронті проти здобутих Болгарами височин. У середині по обох сторонах долини Вардари ведуть ся бої дальше. Болгари обмежують ся тут тільки на обороні своїх становищ. Найбільші успіхи вибороло в минулім тижні ліве крило болгарської армії. Болгари осягнули біг Струми від Бутковацелі аж по залив Орфано, чим скоротили свій фронт майже о третину. В їх руки впав увесь простір над Егейським морем з головними місцевостями Драмою, Сересом і Кавалою. Коаліційні війська втратили тут стратегічно важну залізничну лінію, яка веде з турецької Тракії через Бук—Драма до Деміргіссар. Останні звідомлення доносять, що болгарсько-німецькі війська перейшли в цілій довжині границю Добруджі й по зайняттю кількох точок, між иншим міста Аккадіндяр посуювають ся на цілій лінії вперед.

З турецьких фронтів замітний успіх Турків на Кавказі. В довгих битвах зломало їх праве крило російський опір, після чого також ліве крило двинуло ся вперед і розбило значніші сили Росіян, забравши 5000 полонених. В Персії дійшли Турки до місцевости Сакіс на полудне від озера Урмія, инші їх відділи зайняли вже простір на полудне від Гамадан. У просторі долиньного Евфрату й Тигра не зачинали Англіїці по своїй поразці під Кут-ель-Амара ніяких акцій.

У проводі німецької армії зайшли в минулім тижні важні зміни. А саме цісар Вільгельм звільнив найвищим особистим приказом шефа генерального штабу в полі ген. піхоти Фалькенгайна з його становища, щоб ужити його на иншим місці. На його місце іменував шефом генерального штабу армії в полі геніального німецького полководця Гінденбурга, що вєлавив ся своїми небувалими побідами над Росіянами, а від недавнього часу проводив східному фронтові від Риги по Броди. Першим генеральним квартирмейстром іменував цісарь генерал-поручника Людендорфа, що став одночасно генералом піхоти. Людендорф — се давній товариш праці і найблизший співробітник Гінденбурга від початку війни. Не треба й казати, що назначенне Гінденбурга шефом генерального штабу всіх німецьких воєнних сил зробило не тільки в Німеччині та в союзних з нею державах, але також у всіх державах порозуміння могутне вражієнне. Всі німецькі часописи без різниці партій повитали сю подію з найбільшим признаннем, зазначаючи, що цісарь Вільгельм відгадав внутрішнє бажанне кожного Німця. Як загалом відомо, Гінденбург стоїть у противенстві до численних німецьких політиків і державних мужів на становищі, що найбільшим ворогом для будуччини Німеччини

в Росія, а не Англія, й що на східнім фронті повинна рішити ся світова війна. З уваги на тісну звяз між австро-угорською та німецькою армією в сій війні зміни в німецьким генеральним штабі мають надзвичайну вагу також для Українців. Командант східного фронту від Риги по Броди став на місце Гінденбурга полевий маршал князь Леопольд Баварський.

Тривожні вісти надходять з Греції. Під напором держав порозуміння, які оточили майже цілу Грецію своєю фльотою, як не менше наслідком завзятої агітації венецієлів, рішив ся грецький король Константин абдикувати (зрести ся престолом). Його місце зайняв би його син, великий князь Юрій. По інших вістях у Греції вибухли заворушення, викликані агентами держав порозуміння. Демонстранти хотять присилувати короля до абдикації та проголосити грецьке королівство республікою. У звязи з сими подіями великий поклонник держав порозуміння, бувший президент міністрів Венецієлос, дістав ся знову до кабінету, що означало б, що Греція піддала ся зовсім диктатові почвірному порозуміння. По останнім вістям, які наспіли через Швайцарію, в Греції дещо стихло й становище короля має знову бути міцнійше.

I. H.

Вісти.

Український вечір у Стокгольмі. Дня 15 серпня відбув ся в Стокгольмі великий концерт на користь австрійсько-угорського Червоного Хреста, в котрім виступив також оперовий співак Модест Менцінський з 6 українськими піснями. Д. Менцінський співав по українськи й відкрив не перед одним з присутних гостей, Шведів і членів дипломатичного тіла в Стокгольмі, котрі явили ся на концерт у великим числі, новий світ музикальної творчости, який криєть ся в прекрасній і щодо форми і щодо змісту українській пісні. Яке велике заінтересування викликав виступ д. Менцінського, показуєть ся з того, що в Стокгольмі зродив ся попит на українські музичні твори, бо присутні на концерті кинули ся по книгарнях, шукаючи нот з українськими піснями. Моральному успіхові концерту дорівняв також матеріальний успіх, так, що на добродійну ціль лишила ся показна надвишка.

3 Берліна. Відбутий 30 серпня „Східно-європейський вечір“, на якій зібрало ся в залі готелю „Принц Альбрехт“ у Берліні численне товариство, став овацією для Болгарії та болгарської молодіжи, яка має тут чималу колонію, й демонстрацією почувань, які викликало негідне поступування Румунії.

Болгарське правительство покликало до дому всіх молодих людей і з днем 3 вересня болгарська колонія в Берліні зменшить ся о кількадесят молодих людей, з котрих не один буде може за кілька тижнів на полі бою. Провідник вечера використав сю нагоду, щоб висловити відїзджаючим кілька гарячих слів симпатії на дорогу й запевнити їх, що справа, за яку болгарський народ бореть ся поруч з центральними державами та з Туреччиною, — справа, в котрій розходить ся не лише про долю Болгарії, але також про долю й будучину малих або поневедених народів, особливо на Сході Європи, а не в малій мірі так само про долю німецького народу, — зустрічає ширій відгук у серці кожного з присутних.

Болгарська молодіж дякувала за висловлені симпатії кількома промовами, по чім відспівано „Шумі Маріца“ й інші патріотичні болгарські пісні, а також народні гимни болгарських союзників.

Пізно в ночі закінчив ся вечір в поважнім, а притім радіснім настрою, в котрім чули ся певність і віра в побіду доброї справи.

„Права“ Українців у будучій історичній Польщі. З 1 жовтня для міст Кельце, Люблин, Пйотрков і Радом, а з 1 листопада для 34 міст у т. зв. Польським Королівстві входить у житте міська самоуправа. Тому, що нововведена

міська самоуправа обіймає також споконвічно-українську територію Холмщини, подаємо ось тут те з приписів, що відносить ся до Українців, повздержуючи ся від усяких коментарів. Поміж 34 містами знаходимо й українські: Грубешів, Томашів, Холм, Щебрешин. Серед постанов міської самоуправи одною з основних є уповноваження для військового генерал-губернатора поширити обсяг важности розпорядку щодо згаданих міст також на інші місцевости.

Членами міської громади є всі, що мають державну приналежність у т. зв. Польським Королівстві й живуть звичайно в обсязі міста. Рада міста складаєть ся в містах з найвищою кількістю населення 10.000 з 24, а в містах понад 10.000 населення з 32 міських радних. Радних вибирають члени громади на основі постанов розпорядку й окремих виборчих ординацій. Міською громадою має управляти магістрат, що складаєть ся з бурмістра, його заступника й чотирьох асесорів. Членів магістрату вибирає Рада міста. Право вибору мають мушчини з скінченим 25 р. життя, що користають з повного уживання горожанських прав, мають „державну приналежність до Польського Королівства“, живуть в обсязі міста бодай рік від дня розписання виборів і викажуть ся бездоганним життем.

Військове генерал-губернаторство може виключити від виборчого права особи, що нарушують публічний порядок ворожим захованням супротив австрійсько-угорської монархії або польського народу, агітаційною діяльністю та ширенням неспокойних поголосок. Вибрати можна кожного, хто знає польський язик у мові й письмі та скінчив 30 р. життя.

Урядовою мовою Ради міста, магістрату, як і всіх їх органів є польська мова (в Грубешові, Томашові, Холмі й Щебрешині також, Ред.). Одначе всі міські громади мусять узяти під розвагу й наради також письма в німецькій мові, а міські громади в округах Холм, Грубешів і Томашів також в українській мові.

Про географію проф. С. Рудницького, видану Союзом визволення Україну, подав рецензію В. В. в першій ранішній виданню „Frankfurter Zeitung“ ч. 202. Рецензент починає: „Географія України, що представляє досить гостро відмежену географічну одиницю, треба тим радше повитати, що аж до війни політичні відносини європейського Сходу часто були прислонені. Про Польщу знало ся дещо, але Україна була навіть для освічених Європейців terra incognita. Учений автор докладно представляє в першій часті свого твору, який уже перед війною був готовий і потім тільки дещо його перероблено, фізичну географію української области. Коли розділи про положення й великість України та про форму поверхні можуть зацікавити крім спеціаліста географії також мілітарного, то розділи про головні й бічні ріки України, що творять кряж малорозвиненої комунікаційної сіти, про українське підсонне, яке виказує різку питоменість, і про рстинний та звіринний світ вимагають уваги кожного освіченого, бо тут річево представлені основи великого політичного значіння української справи, зокрема економічної ваги области“. Далі говорить ся про другу часть книжки, в якій назване знаменитим обробленне економічних відносин, здатних до сильного розвитку.

Орієнтація на два фронти. Про польський полк у Канаді читаємо в краківським „Czas-і“ з 28 серпня ч. 433 отсе: „Паризька „Polonia“ доносить, що канадський уряд ухвалив дня 7 липня позволити на організацію польського полку в західній Канаді з головною кватирою у Вінніпегу. Полк матиме назву „The Polish Battalion“, командантом має стати якийсь Гастінгс, бувший прокуратор Манітоби. З виїмкою коменданта будуть усі інші офіцери полку Поляками. Польський тижневник „Czas“ у Вінніпегу уважає ухвалу канадського правительства „історичною“, бо сим способом признало тамошнє правительство Поляків „народністю, яка змагає до вільного й невідлеглого рідного краю“.

Треба пригадати, що польсько-американська преса, навіть і та, котра схиляється у сторону почвірного порозуміння, дуже гостро зганила перед кількома місяцями канадський експеримент і запротестувала проти вербункової акції Гастінґса з Манітоби. „Gazeta Polska“, що виходить у Москві, в числі з 9 серпня подає кілька цікавих подробиць про заходи змобілізувати американських Поляків на річ Росії. У січні або в люті 1915 р. приїхали до Варшави висланці американського „Сокола“ дд. Триґар і Сулковський, щоб довідати ся, як стоїть справа з формуванням польських бойових одиниць у російській армії. „Вже тоді був плян вислати кількадесят тисяч польських добровольців до Канади, а звідти через Владивосток на російський фронт. Висланне сеї польської армії просто з Злучених Держав було неможливе з огляду на неутральність сеї держави. Триґар і Сулковський вступили зараз по приїзді до легіону Горчинського у Варшаві. Сулковський поляг на полі бою на Литві, Триґара ранено, потім він вернув на фронт і перебував тепер у рядах польської бригади“.

Арешт посла Петровського. Російське правительство не дає і на заслання спокою соціальному демократові Петровському, послови до Державної Думи з Катеринославщини, який в свій час сміливо виступив в обороні національних прав поневоленої української нації. Посол Скобелев дістав телеграму про арешт Петровського й переслав її предсідателеви Державної Думи Родзянкови та міністрови внутрішніх справ, просячи їх не погіршувати судової кари Петровського переслідуваннями місцевого уряду.

XXIII засідання Загальної Української Ради відбуло ся у Відні 26 серпня під проводом голови д-ра Костя Левицького.

Голова зложив звідомлення з діяльності президії в місяцях липні й серпні, подаючи до відома заходи, які президія починила в дотичних міністерствах у всіх господарських і національно-політичних справах, котрі в сих двох місяцях стали ся актуальними.

Зокрема починила президія відповідні представлення в дотичних міністерствах у справі евакуаційних розпорядків у Галичині й на Буковині, у справі грошевих підмог для закладників і вивезених у глибину Росії Українців, у справі відбудови Галичини й авторизування „Східно-австрійської будівельної Спілки“, у справі виплат за воєнні чинитьби і т. д., як також у справі національно-політичних домагань українського народу. Побіч того відбув голова З. У. Р. в справі відбудови Галичини ще окрему конференцію з шефом централі для відбудови Галичини, віцепрезидентом Гродзіцким і осягнув приреченне, що дотичні наші домагання будуть узгоджені.

Се звідомлення прийнято з одобренням до відома, почім обговорювано на основі реферату посла Льва Левицького положення українських виселенців у баракових таборах Вольфсберґ, Імінд і Хоцен та ухвалено присвятити сій справі ще окреме засідання З. У. Р., визначаючи його на суботу дня 2 вересня 6. р.

З приводу поновної російської інвазії у східній Галичині та на Буковині, котру російське правительство передовсім використовує на те, щоб проти тамошнього українського населення провадити варварську політику винищення, ухвалено на внесенне В. Темницького видати письмєнну заяву в усіляких мовах, котра в імя культури й цивілізації, в імя людськості й поступу, в імя природного права українського народу на своє власне життє й на розвиток своєї національної окремішности запротестувала-б як найбільше рішучо й урочисто перед лицем цілого цивілізованого світа проти переслідування та давлення українського національного життя, веденого Росією в зайнятих частях Галичини й Буковини, як також проти явного змагання Росії підчинити Галичину й Буковину царській тиранії.

Товариство побіди. „Новое Время“ з 6 серпня повідомляє: В Петербурзі зложено нову організацію під назвою

„Товариство для утворення російської державної карти по побідній російській війні.“ В поданім до затвердження начальства статуті подано як ціль товариства вироблення основ, на яких Росія по побідній війні могла-б виповнити свої історичні, національні, державні та славянські задачі. Для осягнення сих цілей товариство має вести пропаґанду словом і друком та вступати в зносини з правительственными кругами, як також і з іншими товариствами. До основників сього товариства належать сенатори, історики, юристи й публіцисти. Їх число постійно збільшуєть ся; зголошення вступлення в члени надходять у значній скількоєсти.

Покликанне інородців на військові роботи. Людський матеріал може вичерпати ся навіть у „великій Росії“. Про се свідчить між иншим небувале в історії царської держави покликанне інородців до виконання воєнних праць. Російські часописи доносять, що притягнення інородців на військові роботи відбуваєть ся на цілім просторі європейської й азійської Росії. Кличуть Тунгузів, Бурят, Киргізів, Калмуків, Сартів, і такі інші племена Сибіру та середньої Азії. „Русское Слово“ з 9 серпня доносить з Бійска „До громадських управ у всіх селах збирають ся гірські племена з табунами коней. Перед оглядом покликаних до військових праць священники відправляють молебні в алтайській мові під відкритим небом і викладають їм значінне сього покликання. Нехрещеним дають пояснення товмачі або вчителі. Покликані до армії Алтайці з околиць приходять до митрополита за благословенням“. Таж сама часопись доносить з Чити: „В забайкальському краю всюди відбувають ся зібрання вільних від воєнного обовязку Бурятів і Тунгузів на праці поза фронтом у районі воєнних операцій армії. Збори представників тургайського й уральського краю постановили просити уряд покликати Киргізів на службу не лише поза фронтом, але й в рядах війська. Киргізи готові взяти участь в окопних працях, говорять ся в подання сих зборів, але киргізький народ хотів би лишче служити в рядах армії поруч з іншими народами, покликаними на війну“. Ся заява може свідчити не лише про „патріотизм“ Киргізів, а й про те, що для багатьох небезпека в рядах армії видаєть ся милійшою ніж тяжка праця поза фронтом.

Притягнення інородців до оборони держави дало нагоду музулманським послам домагати ся від уряду і деяких національних прав для них. Голова музулманської фракції Державної Думи К. Тефкелєв і кавказький посол М. Джафаров звернули ся до голови ради міністрів Штюрмера з отсим листом: „Найвищим приказом з 25 червня 1916 р. ціле мужеське чужоплемінне населенне Кавказу, Туркестану, Степового краю, Сибіру, астраханського та ставропольського степів, у віці від 19—43 літ, покликано до праць, як для виготовлення оборонних будов, так і на інші необхідні для державної оборони праці“. З огляду на те, що в сій справі провадять ся ще переговори між міністерством внутрішніх справ і війни, ми яко представники інородців вважаємо своїм горожанським обовязком висловити деякі міркування по сім питанням. Не торкаючи ся форми видання згаданого акту та його істоти й рахуючи ся з ним як з довершеним фактом, ми не можемо не висловити наших побоювань, які викликає крайня поважність сього кроку та невідготованість населення до його. Ми також боїмо ся, що притягнення інородців до оборонних праць переводить ся в умовах, які параліжують сполучену з сим користь для держави та відібуєть ся тяжко на громадським побуті й економічнім стані інородців. Сі побоювання виявляють ся тим більш уґрунтованими, що притягнення інородців до оборонних праць переводить ся з незвичайним успіхом та адміністративною сваволею. Як люде, обзайомлені з умовами місцевого життя, ми вважаємо необхідним звернути увагу міністерств на деякі обставини. Гадаємо, що в першій мірі необхідно виробити реґулямін вербунку воєнних робітників і прав та й обовязків осіб, прийнятих до робочих ґруп, та командуючих ними. З огляду на те, що полеві роботи йдуть повним ходом, господарствам інородців треба забезпечити ви-старчаючу скількість робочих сил і тому притягнення інород-

ців на роботи треба переводити частками. Родини покликаних на роботи треба забезпечити в тій же мірі, як і родини вояків відповідною державною допомогою. Найбільшу увагу треба звернути на організування медичного огляду та сконстатування відповідного віку. Безпосередніми начальниками над робочими групами треба призначувати людей, що знають мову даного чужоплемінного населення. Центральний уряд має післати спеціальних осіб для контролю діяльності агентів місцевих урядів. Окрім того ми вважаємо нашим обов'язком заявити, що й сі розпорядки не досягнуть своєї цілі, коли іногородцям, яких масово втягають тепер у велику боротьбу народів, не дадуть права самодіяльності хочби в рамках, потрібних для легшого та справедлившого рішення завдання, поставленого державою перед усім населенням.

Ми гадаємо, що іногородці яко сими спільної вітчизни мають право до тоїж самої діяльності, котру даровано різним іншим громадським групам центрального населення держави та деяких окраїн. У значених нами цілях ми вважаємо необхідним організування чужоплемінних комітетів для допомоги урядам, тим більше, що в усіх краях, де притягають іногородців до воєнної праці, нема органів місцевої самоуправи, представники котрих у внутрішніх губерніях беруть найдіяльнішу участь при покликаннях до війська та в справах опіки родин покликаних і т. д. Не рішаючи наперед питання про форму організації цих комітетів з чужоплемінного населення, про їх взаємні відносини до органів місцевих урядів, про обсяг їх справ і характер функцій, ми гадаємо, що організування цих комітетів повинно бути переведене яко початок громадської самодіяльності та громадського корективу до властей уряду. Сі комітети можуть покликати іногородців до оборонних праць, примінюючи ся до їх релігійних та етнографічних окремішностей. Такі комітети можуть мати характер територіальний, племінний, чи краєвий в залежності від місцевих обставин, концентрують у собі найвпливовіших народніх представників; вони будуть зв'язком між урядами та іногородцями.

Предсідатель мусульманської фракції Тефкелев і кавказький посол Джафаров відвідали міністрів війни та внутрішніх справ у зв'язку з покликанням іногородців на воєнні роботи та предложили йому жадання іногородців. Вони мають намір сими днями відвідати в сій справі також і голову ради міністрів Штюрмера.

Треба до сього додати, що російський уряд не дуже точно переводить різницю між службою поза армією та в армії, так напр. по російському воєнному закону Німці-меноніти, яким віра забороняє проливати кров, мали служити не у війську, а лише лісниками, а недавно їх притягнули вже служити у війську санітарями. А від санітарів до стрілецьких окопів так близько, як і від окопів до окопних робіт інших іногородців.

Турботи Меньшікова. Говорячи про страшну дезорганізацію російського господарства в статі „Не гайте часу“, Меньшіков кінчить її так: „Громи та бурі Ілії пророка мусять нагадати нам, що дорожочинні дні літа минають та що, коли хтось не подбає про хліб, дрова, мясо і т. и., може трапити ся фатальна несподіванка, подібна до тої, яка мала місце весною 1915 р. на фронті. Там не достало муніції й довело ся відступати перед ворогом. Тут може не вистарчити засобів поживи, хоч її і багато в краю, та задля недовершення сеї дитячої задачі забезпечення в засоби поживи може доведеть ся зрети ся переведення великого історичного народнього подвигу“.

Місячник „Menschen und Völkerleben“, ч. 6—7 (червень—липень), Еслінген н. Н., передрукував з „Osteuropäische Zukunft“ статтю д. Олександра Скорописца-Йолтуховського п. з. „Die selbständige Ukraine“ (Самостійна Україна). По українськи вийшла ся стаття, як відомо, накладом Союзу визволення України п. з. „Значінне самостійної України для європейської рівноваги“ (20 сот.).

Автокефалія грузинської церкви. „Русское Слово“ з 7 серпня доносить: „В однім з чергових засідань Синоду обговорить ся питання про признание грузинській церкві автокефалії. Подорож синодського прокурора на Кавказ стоїть у

зв'язку з бажанням розв'язати питання сеї реформи. Більшість членів Синоду вважає її не на часі. Але зважаючи на успіхи російської зброї на Кавказі та зайняття країв з грузинським населенням, противники реформи йдуть на уступки. В найближшій часі має приїхати до Петербурга екзарх Грузії Платон. Гадають, що для докладного обговорення сього питання по повороті оберпрокурора Волошина утворить ся при Синоді особливу нараду в сій справі. Реформу в грузинській церкві переведе церковна управа.“

Пропаганда російських соціал-демократів за миром. В останній книжці „Современного Мира“ пише Микола Іорданский: „Плеханов з великим занепокоєнням дивить ся на поведінку російських марксистів, котрі на його думку досі не можуть вийти на правильний шлях.“ „Промови та голосування групи Чхеїдзе викликають часто просто незрозумінне та здивування в такім соціалнім демократії європейського типу, як Плеханов; проповідуючи свій утопічний мир, Чхеїдзе улекшує лише реакціонерам пропаганду такого необхідного для них окремого миру. Дуже сумно ділають і повторення Чхеїдзе постановок циммервальдських домагань „миру без контрибуції й анексії“. . . Погляди Плеханова на ролю російської демократії піддержують і такі авторитети — провідники соціалізму, як Вандервельде, Жюль Гед, Брантінг і т. ин. . .“ А сих поглядів не поділяє багато російських соціал-демократів і се, цілком зрозуміло, сильно злостить російського соціал-патріота Плеханова, якого так уперто популяризує „Новое Время“.

Плеханов, Алексінский, Потресов, Іорданский і т. ин. належать, як відомо, до тих „соціалдемократів“, що старають ся поставити робітничу класу Росії на службу царату в його кривавій світовій політиці. Але ми бачимо, що робітники Росії все більше увільняють ся від гіпнози своїх фалшивих провідників і все рішучіше виступають проти шовіністичного уряду.

Жертви на українські школи Волині.

Стрільці Січового Коша через кур. от. д-ра Никифора Гірняка 1275'56; о. К. Роздольський, Коропець, 21'—; о. Порайко з Станиславова 10'—; проф. Василь Білецький, Грац, 10'—; І. Янович і ин., Львів, 5'—; о. Ю. Боднар, Монастирська, 50'—; Г. Гудим 5'— . Через адміністрацію „Діла“ зложено (як уже оголошено) 475'65; зложили отсі добродії: Ол. Котис 5'—; Школярі з Струтина 4'—; Ів. Герасимович 2'—; о. Йос. Прощ, Снятин, 10'—; Петро Баран, Відень, 1'—; др. Осип Гордійчук, 20'—; учениці СС. Василянок, 69'—; Вас. Ульяновський, 2'—; о. І. Гела, Шляхтова, 15'—; Вол. Стецишин 3'—; Гром. Пчани й Цуцилівці 25'—; Лев Сенік, Ріпчиці, 100'—; Дм. Кульчицький 100'—; Іван Сетмаєр 20'—; о. Н. Кашубський 27'—; „Жін. Громада“, Карлів, 9'—; Никифор Даниш 10'—; о. Л. Абрисовський (зб.) 33'65, о. Е. Качмарський, Славско, 5'—; поруч. Площанський 10'—; одн. добр. фльд. Вол. Домбровський 5'—.

Колиб чие назвище поминено у виказі, просимо повідомити Бюро К. П. (Львів, Бляхарська 11), коли й на чию адресу вислано жертву.

Жертводавців просимо пересилати жертви виключно на адрес укред. тов. „Дністер“, Львів, Руська 20, вкл. кн. ч. 9888.

За Бюро культ. пом. для зайнятих земель

Др. Іван Крип'якевич.

Зміст: В рішачій стадії війни. — А. Жук. Російська Державна Дума й Українці. З нагоди десятилітньої річниці існування Думи. І. Як прийшло до заведення Думи. — М. Троцький. Сила національної організації. — Hungaricus. Угорщина й Україна. — Проф. др. Генрик Гернер. Поляки й Українці. — Др. Осип Назарук Четарь У. С. С. Михайло Гаврилко (Проба характеристики). З двома знімками. — З поезій полоненого О. Кобця. Ніхто не згадає, ніхто не зітхне. Було колись на бантані. — Володимир Бемко. Сучасні образки: Під скедею. Друг. Мародзвіта. Мандрик. Медицина. — Володимир Темницький. Недемократичний демократизм. — І. Н. За тиждень. — Вісті: Український вечір у Стоголі. „Права“ Українців у будучій історичній Польщі. Про тесрафію проф. Ст. Рудницького. Орієнтація на два фронти. Арешт посла Петровського. XXIII засідання Заг. Укр. Ради. Товариство побіди. Покликання іногородців на військові роботи. Турботи Меньшікова. Місячник „Menschen- und Völkerleben.“ Пропаганда рос. соц.-д. за миром. — Жертви на укр. школи Волині.